

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Kraków, dnia 15 lutego 2024 r.

Poz. 1268

UCHWAŁA NR LXIV/560/24 RADY GMINY GORLICE

z dnia 31 stycznia 2024 roku

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Gorlice na lata 2024-2027.

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art.18 ust.2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Małopolskiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy Gorlice uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Gorlice na lata 2024 – 2027 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Gorlice.

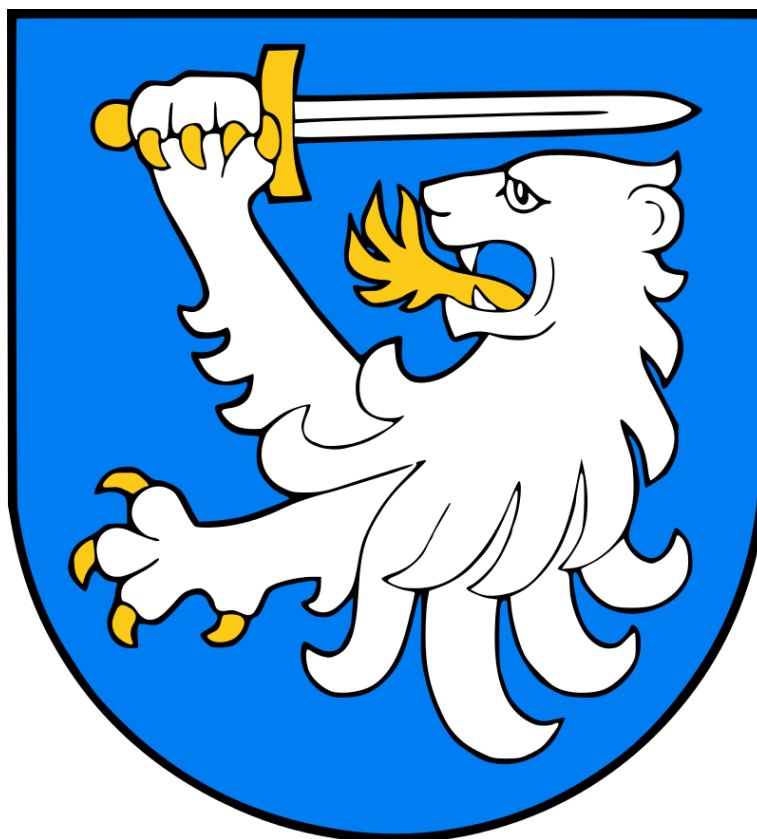
§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Mieczysław Skowron

Załącznik do Uchwały Rady Gminy Gorlice
Nr LXIV/560/24 z dnia 31 stycznia 2024 roku

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY GORLICE NA LATA 2024-2027

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski
gez2.wroclaw@gmail.com

PAŹDZIERNIK 2023

Spis treści

1. Wstęp.....	4
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	11
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	11
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	13
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	20
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ..	20
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Gorlice ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	23
5.2.1. Charakterystyka gminy	24
5.2.2. Zarys historii gminy wiejskiej Gorlice	25
5.3. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne.....	28
5.3.1. Zespoły rezydencjonalne i parki.....	29
5.3.2. Zespoły sakralne	32
5.3.3. Cmentarze.....	34
5.3.4. Zabytki ruchome.....	35
5.3.5. Zabytki ruchome w muzeach.....	36
5.3.6. Kapliczki i krzyże przydrożne	37
5.3.7. Zabytki archeologiczne.....	38
5.4. Najcenniejsze zabytki Gminy Gorlice	39
5.5. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo niematerialne.....	39
5.6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	41
5.6.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	41
5.6.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	42
5.6.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	42
5.7. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	44
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	46
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	48
8. Instrumentarium realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	51
9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.....	52
9.1. Dotacje.....	53
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	55
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	59
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe.....	60
10. Bibliografia.....	62

11. Spis tabel	63
12. Załączniki	63

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe jako jeden z podstawowych aspektów życia i działalności człowieka, kształtuje związki międzyludzkie i określa tożsamość i świadomość społeczności. Obiekty zabytkowe stanowią cenny element kultury, który wpływa na kształtowanie się otoczenia człowieka współczesnego, mający wszechstronny wpływ na jego życie codzienne. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa, należycie pielęgnowane i wykorzystane, powinny stanowić jeden z głównych czynników rozwoju życia społeczno-gospodarczego.

Po zapoczątkowaniu w Polsce przemian ustrojowych pojawiły się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Zaczynamy postrzegać dziedzictwo kulturowe jako jedną z ważniejszych gałęzi życia gospodarczego, która może generować znaczne zyski. Przejawem nowego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastępując starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie. Ustawa zobowiązuje organy samorządu do sporządzania co cztery lata Programów opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie ustawowego obowiązku.

Przedmiotem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Gorlice na lata 2024-2027, zwanego w dalszej części opracowania GPOnZ jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Gorlice. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

GPOnZ sporządzany jest przez Wójta, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania GPOnZ.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Gorlice na lata 2020-2023, który został przyjęty Uchwałą Nr XV/117/20 Rady Gminy Gorlice w dniu 29 stycznia 2020 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz.U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz.U. z 2003 r. poz. 840), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3,** który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4,** który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1:** „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17,** który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19,** który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81**: „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89**, który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz.U. z 2023 r. poz. 40), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz.U. z 2023 r. poz. 977);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (Dz.U. z 2023 r. poz. 682 ze zm.);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz.U. z 2022 r. poz. 2556 ze zm.);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz.U. z 2023 r. poz. 1336);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz.U. z 2023 r. poz. 344 ze zm.);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz.U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (Dz.U. z 2023 r. poz. 571 ze zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz.U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz.U. z 2021 r. poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz.U. z 2022 r. poz. 1388);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz.U. z 2021 r. poz. 731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz.U. z 2006 r. nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz.U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz.U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz.U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz.U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz.U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

Poniżej przedstawiono dokumenty na poziomie ogólnokrajowym, które związane są z ochroną dziedzictwa kulturowego.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

– Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczenia najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

– Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

– obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,

- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach drugiego celu szczegółowego SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz takie, których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

– Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – obejmuje takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.

– Niepodległa – jest to projekt budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.

– Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji

produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.

– Program Klub – ma na celu wspieranie działalności klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.

– Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.: Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Gorlice wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2012-2025, Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”, Program Strategiczny Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego;
- powiatowym: Program Rozwoju Powiatu Gorlickiego na lata 2021-2027, Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gorlickiego na lata 2022-2025.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025 został przyjęty uchwałą nr LVI/800/22 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 4 lipca 2022 r.

Program obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach i stanowi naturalną kontynuację wcześniejszych dokumentów programowych.

Dokument wyznacza priorytety i kierunki działań, które powinny być odniesieniem dla innych programów i projektów realizowanych przez interesariuszy działających na rzecz dziedzictwa kulturowego regionu, dając impuls do współpracy i budowania regionalnej sieci dla zintegrowanych, spójnych i kompletnych działań na rzecz krajobrazu kulturowego Małopolski.

Motto: MAŁOPOLSKA – WARTO WCIAŻ MOCNIEJ SIĘ ZAKORZENIAĆ.

Wizja 2025 (wąska): Małopolanie dumni z zadbanej przestrzeni kulturowej, którą uważają za wspólne dobro i chcą mądrze pomnażać.

Wizja 2025 (szeroka): Małopolska jest silna świadomością dziedzictwa kulturowego, jego wagi i wartości. Jej mieszkańcy i mieszkańcy są z niego dumni, otaczają je troską, a czerpiąc z niego inspiracje, wzbogacają swoją tożsamość w nowych czasach. Unikatowość regionu i jego wielorakie historyczne konteksty, w tym cenna wielokulturowość, dają Małopolanom silną pozycję i są impulsem przemian – mentalnych, społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, technologicznych. Świadomość dziedzictwa kulturowego i dbałość o nie, w tym troska o krajobraz kulturowy Małopolski, są mocnym fundamentem rozwoju regionu.

Misja: Pielęgnowanie i przywracanie wartości cennych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski, kreowanie poczucia regionalnej tożsamości, wzmacnianie odpowiedzialności obywatelskiej za kulturą spuściznę pokoleń oraz stworzenie spójnego systemu ochrony i opieki nad dziedzictwem.

Misja Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025 realizowana będzie poprzez cel strategiczny: Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan oraz 3 cele operacyjne: (1) Skuteczną ochronę zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu, (2) Efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową oraz (3) Kompetentną edukację i promocję w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego. W ramach wyznaczonych celów określono 6 priorytetów oraz 35 kierunków działań (wraz z propozycjami wybranych przedsięwzięć), które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi.

• Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” została przyjęta uchwałą nr XXXI/422/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 17 grudnia 2020 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 (SRWM 2011-2020).

Strategia stanowi przejaw woli samorządowych władz regionalnych do dalszego wzmocnienia pozycji samorządu województwa jako koordynatora i animatora działań rozwojowych podejmowanych w przestrzeni regionalnej. Kierunki polityki w nim opisane składają się na interwencję publiczną, która zakłada harmonijny rozwój, zarówno w sferze społecznej, gospodarczej i środowiskowej, całej Małopolski, przy wykorzystaniu potencjałów terytorialnych i likwidacji barier rozwojowych poszczególnych jej obszarów (rozwój terytorialnie zrównoważony).

W Strategii opisano szczegółowo zagadnienie dziedzictwa kulturowego i uczestnictwo w kulturze. Województwo małopolskie jest regionem posiadającym wyjątkowe obiekty dziedzictwa, stanowiące istotną część narodowego i europejskiego dziedzictwa, mocno wpływające na poczucie narodowej tożsamości Polaków.

Wyznaczone wyzwania:

- Zachowanie dziedzictwa dla przyszłych pokoleń, szczególnie przeprowadzenie prac adaptacyjnych i modernizacyjnych obiektów zagrożonych (np. drewnianego budownictwa mieszkalnego – interwencja „in situ”, zabytkowych dworów, pałaców i zamków oraz zabytkowych obiektów techniki).
- Kultura żywa – zachowanie aktywności twórców i animatorów oraz utrzymanie popytu na usługi w sektorze kultury.
- Podtrzymanie wizerunku Małopolski jako regionu silnego kulturowo i twórczo wykorzystującego potencjał innowacji oraz kształtującego swą tożsamość i doceniającego swoje korzenie.
- Kultura dla nowego pokolenia – świadomość i wrażliwość ludzi – wzmocnienie edukacji kulturowej poprzez rozszerzenie oferty edukacyjnej, budowanie tożsamości lokalnej i ponadregionalnej, podnoszenie poziomu wiedzy o kulturze, sztuce i twórcach, kształcenie oraz rozwijanie kompetencji kulturowych i kreatywnych.

W Strategii opisano zagadnienie – Turystyka i przemysły czasu wolnego. Małopolska jest regionem posiadającym wyjątkowe w skali kraju i Europy zasoby kulturowe. W oparciu o ten unikatowy potencjał budowana jest atrakcyjna oferta sektora kultury, która pełni niebagatelną rolę w rozwoju turystyki oraz przemysłów czasu wolnego, a tym samym w rozwoju gospodarczym województwa i decyduje o konkurencyjności regionu. Drugim niewątpliwym atutem Małopolski, w oparciu o który rozwija się turystyka jest jej wyjątkowe położenie geograficzne, zróżnicowanie pod względem ukształtowania krajobrazu oraz atrakcyjności walorów przyrodniczo-krajobrazowych.

W oparciu o unikatowe walory kulturowe i przyrodnicze rozwija się w Małopolsce wiele szlaków tematycznych, prezentujących i promujących różne aspekty dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu, zróżnicowanych tematycznie i o różnym stopniu rozwoju i animacji, w tym: 6 szlaków międzynarodowych, 7 szlaków ponadregionalnych, ponad 30 szlaków regionalnych, blisko 100 turystycznych tras miejskich, blisko 10 tys. km wyznaczonych szlaków turystycznych.

Cel główny: Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym

Realizacja głównego celu oparta na działaniach w pięciu obszarach, dla których wyznaczono cel strategiczny wraz z kierunkami działań. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego opracowano następujące kierunki działań:

Obszar – MAŁOPOLANIE

Główne kierunki działań:

Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego:

- Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi i ruchomymi.
- Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym nowych funkcji użytkowych, m.in. związanych z działalnością kulturalną, edukacyjną oraz turystyczną.
- Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla wzorów etnograficznych w oparciu o formy i motywy ludowe.
- Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i regionalnych.
- Zapewnienie ochrony i właściwego wykorzystania obiektów zaliczanych do dóbr kultury współczesnej.

Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców:

- Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury kultury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne.
- Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie).
- Poprawa otwartości instytucji kultury na różne potrzeby osób, w tym rodzin z dziećmi, osób z niepełnosprawnościami, seniorów.
- Zwiększanie różnorodności oferty instytucji kultury i wprowadzanie propozycji interdyscyplinarnych, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych, w celu podnoszenia dostępności i atrakcyjności oferty.
- Wspieranie aktywności twórców i animatorów kultury w łączności z odbiorcami.
- Wsparcie rozwoju kadr kultury, w tym animatorów kultury, menadżerów kultury i osób zajmujących się działalnością naukowo-badawczą w instytucjach kultury.
- Wzmocnienie kooperacji podmiotów działających w obszarze kultury z podmiotami przemysłów kreatywnych.
- Optymalizacja mechanizmów zarządzania podmiotami działającymi w obszarze kultury i dziedzictwa.

Wzmocnienie edukacji kulturalnej:

- Rozwijanie programów edukacji kulturalnej, ukierunkowanych na zróżnicowane grupy odbiorców, wspierających kształtowanie potrzeb i postaw oraz umożliwiających świadome i aktywne uczestnictwo w kulturze.
- Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury dla realizacji programów i propozycji kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży.
- Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych.
- Stymulowanie międzypokoleniowej wymiany wartości kulturowych poprzez różnorodne inicjatywy społeczne.

Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję:

- Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców.
- Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczności i instytucje lokalne.
- Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych, w tym na terenach peryferyjnych, np. górskich, poprzez inicjatywy kulturalne, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów.

Obszar – GOSPODARKA

Główne kierunki działań:

Turystyka miejska i kulturowa:

- Tworzenie kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie.
- Rozszerzenie oferty turystycznej o usługi towarzyszące.
- Poprawa jakości ofertowanych usług turystycznych (społeczna certyfikacja i znak jakości).
- Wzmocnienie istniejących produktów oraz potencjału oferty pielgrzymkowej.
- Wsparcie i promocja rozwiązań przyjaznych dla środowiska.

Sport i rekreacja:

- Rozwój infrastruktury sportowej i turystycznej, w tym na potrzeby turystyki rowerowej, górskiej i wodnej.
- Wsparcie infrastruktury towarzyszącej na szlakach rowerowych i górskich oraz trasach turystycznych.
- Ujednolicenie zasad tworzenia i udostępniania szlaków rowerowych i turystycznych.
- Stworzenie oferty specjalistycznej, opartej o turystykę aktywną oraz rozwój zainteresowań i umiejętności.
- Wsparcie i rozwój miejsc aktywnego spędzania czasu (np. parki, kąpieliska, siłownie na wolnym powietrzu, skateparki, tory pumtrackowe, tężnie, punkty widokowe i biwakowe, miejsca obsługi turystów).

Turystyka biznesowa:

- Utworzenie instytucji zajmującej się pozyskiwaniem i obsługą kongresów oraz inwestycji turystycznych.
- Zaproponowanie nowoczesnej oferty turystyki biznesowej.
- Wzmocnienie wizerunku Małopolski jako destynacji przemysłu spotkań.
- Organizacja wydarzeń sportowych (w szczególności Igrzysk Europejskich w 2023 roku), kulturalnych i biznesowych najwyższej rangi.

Turystyka zdrowotna:

- Podniesienie jakości usług w małopolskich uzdrowiskach.
- Rozwój kompleksowej oferty sprzedażowej w oparciu o zabiegi uzdrowiskowe, spa i wellness.
- Rozwój oferty turystycznej w oparciu o występujące złoża wód geotermalnych i mineralnych.
- Rozbudowa oferty typu slow tourism, eko i agroturystyki.

Zintegrowany system współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce:

- Zainicjowanie forum środowisk turystycznych.
- Promocja „dobrych praktyk” w turystyce.
- Promocja partnerstwa publiczno-prywatnego w turystyce.
- Tworzenie warunków dla współpracy i wymiany doświadczeń przez przedsiębiorców.
- Stworzenie otoczenia prawnego, organizacyjnego i finansowego dla funkcjonowania Regionalnych i Lokalnych Organizacji Turystycznych w województwie.
- Wspieranie rozwoju kadr dla turystyki.
- Intensyfikacja cyfryzacji oferty turystycznej.
- Wprowadzanie nowych funkcji i rozwój systemu informacji turystycznej.

Obszar – ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA (Promocja Małopolski)

Główne kierunki działań:

- Integrowanie i zapewnienie spójności działań promocyjnych prowadzonych w regionie.
- Inicjowanie, koordynacja i wspieranie strategicznych projektów promocyjnych w regionie.
- Utrwalanie więzi społecznych i rozwój działań partycypacyjnych, z włączeniem społeczności lokalnych, na rzecz zachowania dobrego imienia Małopolski i Polski w świecie.
- Wzmocnienie tożsamości Małopolski w powiązaniu z ożywieniem edukacji kulturowej, jako reakcja na zgłaszane inicjatywy lokalne.
- Budowanie marki Małopolski łączącej tradycje i innowacje, z uwzględnieniem aktualnych trendów w marketingu.
 - Monitoring i okresowe badania marki regionu w kontekście efektywności prowadzonych działań.

Obszar ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE (Rozwój obszarów wiejskich)

Główne kierunki działań:

Rozwój obszarów wiejskich w oparciu o endogeniczne potencjały:

- Wzmacnianie integracji społeczności wiejskich.
- Dbanie o lokalne tradycje.
- Podtrzymywanie tożsamości kulturowej.
- Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych poprzez inicjatywy kulturalne, w szczególności na terenach peryferyjnych.
- Promocja produktów regionalnych.
- Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego na obszarach wiejskich.
- Wzmacnianie współpracy ponadlokalnej, w tym działalności NGO i Lokalnych Grup Działania na obszarach wiejskich.

Rozwój obszarów górskich w oparciu o endogeniczne potencjały:

- Rozwój infrastruktury, kultury i turystyki na obszarach górskich.
- Rozwój infrastruktury społecznej, turystycznej i rekreacyjnej w miejscowościach uzdrowiskowych, w tym wzmacnianie procesów rewitalizacji tych ośrodków.

• Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego został przyjęty uchwałą nr XLVII/732/18 przez Zarząd Województwa Małopolskiego dnia 26 marca 2018 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego jest podstawowym instrumentem regionalnej polityki przestrzennej, której kształtowanie i prowadzenie należy do zadań samorządu województwa. Podstawowym zadaniem planu jest określenie celów, zasad oraz kierunków gospodarowania przestrzenią województwa, stanowiące rozwinięcie długofalowej polityki regionalnej.

W tomie pierwszym (Uwarunkowania rozwoju przestrzennego), w podrozdziale Uwarunkowania kulturowe, zostały wskazane elementy, które miały wpływ na bogate dziedzictwo kulturowe tego regionu. Składają się na nie zarówno zabytki architektury, budownictwa, sztuki, archeologii (sfera materialna), ale także tradycje oraz zwyczaje (sfera niematerialna). Teren województwa małopolskiego jest bogaty w obiekty i zespoły zabytkowe. Zachowały się tu liczne przykłady architektury sakralnej, obiekty rezydencjonalne, obronne, mieszkalne, użyteczności publicznej, zabytki techniki, etnograficzne oraz układy przestrzenne miast, wsi i uzdrowisk.

Zgodnie z założeniami Planu, dziedzictwo kulturowe stanowić ma trwały element krajobrazu województwa małopolskiego. Wśród tematycznych celów wymienić można między innymi:

- ochronę i rewaloryzację zasobów dziedzictwa kulturowego dla podniesienia poziomu wiedzy, świadomości historycznej oraz edukacji społeczeństwa, a także możliwości ich wykorzystania;
- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla ochrony tożsamości regionalnej oraz promocji województwa i jego rozwoju gospodarczego;
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu poprzez prawidłowe kształtowanie struktur przestrzennych od skali urbanistycznej po rozwiązania architektoniczne.

• Program Rozwoju Powiatu Gorlickiego na lata 2021-2027

Program Rozwoju Powiatu Gorlickiego na lata 2021-2027 został przyjęty uchwałą w trakcie XXXII sesji Rady Powiatu Gorlickiego, która odbyła się w dniu 30 grudnia 2021 r.

Program jest dokumentem, w którym dokonano diagnozy aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej powiatu Gorlickiego. W Programie określono kluczowe obszary strategiczne, cele oraz kierunki rozwoju Powiatu. Program informuje mieszkańców o kierunkach rozwoju i celach strategicznych Powiatu oraz sposobie ich realizacji w okresie 2021-2027.

Misja Powiatu Gorlickiego: „Wykorzystanie w sposób zrównoważony potencjału społecznego, gospodarczego i kulturowego dla dobra mieszkańców Powiatu”.

Wizja Powiatu Gorlickiego: „Powiat Gorlicki rozwija się zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, zapewniając mieszkańcom dostęp do miejsc pracy w przedsiębiorstwach i gospodarstwach rolnych, edukacji, opieki zdrowotnej, usług społecznych, czystego środowiska oraz dziedzictwa kulturowego”.

W obszarze kultura wskazano następujące cele wraz z kierunkami działań mającymi wpływ na zachowanie dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny: Wysoki poziom aktywności społecznej oraz zaspokojenia potrzeb społecznych mieszkańców.

Cel operacyjny: Wzrost poczucia tożsamości lokalnej i świadomości obywatelskiej.

Kierunki działań:

- Zachowanie i utrwalanie tożsamości kulturowej, etnicznej i narodowej poprzez organizację imprez prezentujących twórczość artystów nieprofesjonalnych w zakresie rękodzielnictwa i rzemiosła ludowego.
- Zapewnienie powszechnego dostępu do kultury oraz korzystania z jej walorów i dóbr przez mieszkańców.

Cel strategiczny: Rozwój turystyki i rekreacji.

Cel operacyjny: Wykorzystanie dziedzictwa historycznego powiatu w celu osiągnięcia korzyści wizerunkowych oraz zwiększenia ruchu turystycznego

Kierunki działań:

- Wspieranie zintegrowanego lokalnego rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, dziedzictwa kulturowego oraz bezpieczeństwa, m.in. w ramach rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.
- Rewitalizacja zabytków na terenie powiatu.

Cel operacyjny: Dbałość o krajobraz powiatu, estetykę i ład przestrzenny.

Kierunki działań:

- Uporządkowanie przestrzeni publicznej w zakresie istniejących reklam, jak również kreowania nowych nośników informacji wizualnej, obiektów małej architektury i ogrodzeń.
- Współpraca samorządów powiatu gorlickiego w zakresie tworzenia planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających tereny inwestycyjne, zabudowę mieszkaniową, w tym tradycyjną.

Cel operacyjny: Stałe podnoszenie atrakcyjności turystycznej powiatu.

Kierunki działań:

- Opracowanie programu (koncepcji) rozwoju turystyki w powiecie (narzędzia, produkty, typ turysty oraz forma turystyki) przez podmiot zewnętrzny.
- Ofensywna promocja walorów turystycznych powiatu.
- Wzbogacenie atrakcyjności turystycznej powiatu poprzez wykorzystanie walorów historyczno-zabytkowych i krajobrazowych.
- Podejmowanie współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego, Samorządem Województwa Małopolskiego, Małopolską Organizacją Turystyczną, lokalnymi organizacjami turystycznymi i organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze turystyki.
- Podejmowanie współpracy z mediami lokalnymi, ogólnokrajowymi i zagranicznymi o charakterze turystycznym (portale, blogi, strony społecznościowe).
- Współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego oraz branżą turystyczną w ramach organizowanych konferencji, seminarium, plebiscytów i targów.

- Realizacja procesu uruchamiania trwałej dostępności atrakcji regionu dla ruchu turystycznego, w tym poprawa dostępności komunikacyjnej zabytków na terenie powiatu.
- Wspieranie inicjatyw mających na celu promocję turystyki aktywnej kwalifikowanej w tym pieszej, rowerowej, jeździeckiej, narciarstwa biegowego i zjazdowego, kajakarstwa górskiego, wspinaczkowej.
- Koordynacja działań oraz wspieranie (merytoryczne, organizacyjne, finansowe) lokalnych wydarzeń o charakterze turystycznym w skali całego powiatu.
- Eksponowanie wartości kulturowych ziemi gorlickiej w obrębie i na zewnątrz powiatu, m.in. poprzez organizowanie konkursów i imprez o charakterze regionalnym.
- Wspieranie inicjatyw służących rozwojowi turystyki biznesowej, edukacyjnej i uzdrowiskowej.
- Rozwijanie imprez masowych propagujących Karpacki Trakt Naftowy i dzieje gorlickiego przemysłu naftowego.
- Propagowanie rekreacji i turystyki wodnej na terenie powiatu gorlickiego.
- Budowa ścieżek rowerowych wokół Zalewu Klimkówka.

W Programie szczegółowo opisano zagadnienie turystyki łącząc je bezpośrednio z zasobem zabytkowym powiatu. Powiat gorlicki jest miejscem, gdzie współegzystowały ze sobą trzy kultury – Pogórze, Łemków i Żydów. W skansenie w Szymbarku można spotkać przykład typowego budownictwa pogórzeńskiego (m.in. kurną chatę z Siar). Ziemia powiatu bogata są także w liczne zabytki architektury świeckiej, wśród których na szczególną uwagę zasługują obiekty budownictwa rezydencjonalnego i obronnego, np. Kasztel w Szymbarku. Miejsca kultu religijnego z obszaru powiatu odwiedzają liczne pielgrzymki rzymokatolików, grekokatolików oraz wyznawców prawosławia. Najliczniejsze grupy zmierzają do Kobylanki, Lipinek i na Świętą Górę Jawor. Charakterystycznym elementem krajobrazu ziemi gorlickiej są liczne cmentarze wojenne z czasów I wojny światowej. Teren powiatu był bowiem areną licznych walk. Największa operacja militarna, zwana bitwą gorlicką. Prężnie działają łemkowskie organizacje kulturalno-społeczne – Stowarzyszenie „Ruska Bursa” i Zjednoczenie Łemków. Ta ostatnia organizuje co roku w lipcu kilkudniowe święto kultury łemkowskiej – Łemkowska Watra w Zdyni, skierowane do Łemków i miłośników ich kultury. Tradycję i kulturę powiatu gorlickiego poznać można także na licznych imprezach organizowanych przez Starostwo Powiatowe oraz urzędy gmin.

• Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gorlickiego na lata 2022-2025

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gorlickiego na lata 2022-2025 został przyjęty uchwałą w trakcie XXX sesji Rady Powiatu Gorlickiego, która odbyła się w dniu 28 października 2021 r.

Program zakłada:

- ochronę układu urbanistycznego Gorlic,
- ochronę krajobrazu,
- ochronę architektury i sztuki sakralnej,
- ochronę cmentarzy,
- ochronę świeckiej architektury miejskiej,
- ochronę architektury przemysłowej i kolejowej,
- ochronę kompozycji zieleni,
- ochronę „Małej architektury”: kapliczki i figury przydrożne,
- problematykę badań archeologicznych i architektonicznych,
- problematykę muzealną,
- ochronę miejsc historycznych i wartości niematerialnych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego.

• Strategia Rozwoju Gminy Gorlice na lata 2021-2030

Strategia Rozwoju Gminy Gorlice na lata 2021-2030 została przyjęta Uchwałą Nr XLII/369/22 Rady Gminy Gorlice z dnia 5.05.2022 r.

W Strategii dokonano diagnozy aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej Gminy Gorlice. Niniejsza strategia określa kluczowe obszary strategiczne, cele oraz kierunki rozwoju gminy. Cele i zadania zaprezentowane w Strategii koncentrują się na poprawie jakości życia mieszkańców gminy i podniesieniu jego konkurencyjności.

Wizja Gminy Gorlice to: „GMINA GORLICE – atrakcyjne miejsce życia, pracy i odpoczynku. Czysty ekologicznie teren, o wysokich parametrach infrastruktury komunalnej, bogaty dziedzictwem kulturowym i dbający o rozwój osobisty mieszkańców poprzez dobrze wyposażoną i zarządzaną infrastrukturę edukacyjną, kulturalną i sportową. Miejsce otwarte dla inwestorów i przyjazne dla pracowników. Miejsce otwarte dla wszystkich gości. Dla tych, którzy chcą być tutaj jeden dzień i dla tych, którzy chcą tutaj spędzić całe swoje życie”.

Cel strategiczny: Wysoki poziom aktywności społecznej oraz zaspokojenia potrzeb społecznych mieszkańców.

Cel operacyjny: Podniesienie jakości oferty kulturalnej dla mieszkańców Gminy oraz wzrost poczucia tożsamości lokalnej i świadomości obywatelskiej.

Kierunki działań:

- Zapewnienie powszechnego dostępu do kultury oraz korzystania z jej walorów i dóbr przez mieszkańców. Poszerzenie i uatrakcyjnienie oferty miejscowych domów kultury.
- Organizacja imprez kulturalno-turystycznych dla mieszkańców.
- Większe wykorzystanie szkół jako miejsca życia kulturalnego.
- Inicjowanie międzygminnej oraz międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju kultury.
- Zachowanie i utrwalanie tożsamości kulturowej, etnicznej i narodowej poprzez organizację imprez prezentujących twórczość artystów nieprofesjonalnych w zakresie rękodzielnictwa i rzemiosła ludowego.

Cel strategiczny: Rozwój turystyki i rekreacji.

Cel operacyjny: Wykorzystanie dziedzictwa historycznego Gminy w celu osiągnięcia korzyści wizerunkowych oraz zwiększenia ruchu turystycznego.

Kierunki działań:

- Wspieranie zintegrowanego lokalnego rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, dziedzictwa kulturowego oraz bezpieczeństwa, m.in. w ramach rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. Rewitalizacja zabytków na terenie Gminy.
- Promowanie regionalnych oraz naturalnych i ekologicznych wyrobów rolno-spożywczych.

Cel operacyjny: Dbłość o krajobraz Gminy, estetykę i ład przestrzenny.

Kierunki działań:

- Aktualizacja studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego uwzględniająca różny potencjał rozwojowy poszczególnych części Gminy.
- Sukcesywne sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w celu objęcia nimi jak największego obszaru Gminy.

Cel operacyjny: Zagospodarowanie przestrzeni publicznej na cele rekreacyjne i turystyczne.

Kierunki działań:

- Budowa i rozbudowa małej infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej (ścieżki pieszo-rowerowe, wiaty przystankowe, siłownie zewnętrzne, place zabaw).

- Rozbudowa sieci ścieżek rowerowych i infrastruktury rowerowej.
- Budowa lub modernizacja infrastruktury turystycznej.

Cel operacyjny: Stałe podnoszenie atrakcyjności turystycznej Gminy.

Kierunki działań

- Ofensywna promocja walorów turystycznych Gminy.
- Wzbogacenie atrakcyjności turystycznej Gminy poprzez wykorzystanie walorów historyczno-zabytkowych i krajobrazowych.
- Poprawa stanu technicznego istniejących szlaków turystycznych.
- Tworzenie nowych szlaków dla potrzeb turystyki pieszej, rowerowej i przyrodniczo-edukacyjnej.

W Strategii wskazano, że najważniejsze atrakcje turystyczne w gminie tworzą: skansen w Szymbarku, sanktuarium w Kobylance, cerkiew w Szymbarku, cmentarz wojskowy w Zagórzanach, cerkiew w Bielance, kasztel w Szymbarku oraz piramida w Zagórzanach.

• Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gorlice

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gorlice zostało przyjęte Uchwałą Nr XLVII/421/22 Rady Gminy Gorlice z dnia 20 września 2022 r.

Studium to podstawowy dokument planistyczny szczebla lokalnego, opisującym stan zagospodarowania przestrzeni oraz definiujący kierunki realizowania polityki przestrzennej gminy. Celem Studium jest określenie polityki przestrzennej gminy Gorlice, w tym lokalnych zasad zagospodarowania przestrzennego. Studium nie jest aktem prawa miejscowego, jednak stanowi merytoryczną podstawę dla sporządzenia i uchwalenia planów miejscowych.

W Studium wyznaczono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Wskazuje się, że ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej będzie realizowana poprzez:

- 1) zachowanie i ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
- 2) wyznaczenie nowych obiektów i zespołów do ujęcia w Gminnej Ewidencji Zabytków,
- 3) ochronę stanowisk archeologicznych zgodnie z ewidencją Archeologicznego Zdjęcia Polski poprzez ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego,
- 4) zachowanie i wyznaczenie nowych stref ochrony konserwatorskiej.

W odniesieniu do ww. obiektów i zespołów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków, po uprzedniej weryfikacji i aktualizacji zasobów zabytkowych gminy (np. Studium konserwatorskie), w planach miejscowych postuluje się wprowadzić następujące zasady ochrony:

- 1) dla zespołów kościelnych obowiązuje utrzymanie rozplanowania zespołu, zakaz nadbudowy obiektów,
- 2) dla budynków i obiektów budowlanych należy zachować kształt bryły budynku lub obiektu budowlanego, jego wysokość, formę i spadki dachu, kształt i podziały stolarki okiennej i drzwiowej, detale architektoniczne,
- 3) w przypadku kaplic należy zachować kształt bryły, formę i spadki dachu, detale architektoniczne,
- 4) w odniesieniu do cmentarzy należy zapewnić ochronę założeń, układu kompozycyjnego i starodrzewu, wymagana rewaloryzacja i konserwacja ogrodzeń i elementów nagrobnych,
- 5) starodrzewu i układu kompozycyjnego,
- 6) w maksymalnym zakresie należy zachować istniejący drzewostan i starodrzew, przy nowych nasadzeniach należy stosować szlachetne, rodzime gatunki drzew.

Strefy ochrony konserwatorskiej – dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego i historycznego gminy Gorlice utrzymuje się wyznaczone w obowiązujących planach miejscowych strefy ochrony konserwatorskiej, przy nieznacznej ich modyfikacji, związanej z aktualizacją stanu zagospodarowania i zabudowy terenów. Stanowią one podstawę do ustalenia kierunków w zakresie ochrony konserwatorskiej niniejszego studium. I tak:

1) Strefa bezpośredniej ochrony konserwatorskiej „A”, obejmująca:

- Zespół cerkwi w Bielance,
- Dawna szkoła oraz spichlerz w Bielance,
- Zespół kościoła w Bystrej, w skład którego wchodzi istniejący obiekt i przedpole kościoła,
- Zespół kościoła parafialnego, kapliczka na placu przed kościelnym oraz pozostałości dawnego założenia parkowo-dworskiego w Kobylance, obejmującego założenia parkowe, polanę parkową i dolinę ze stawami,
- Cmentarz wojenny nr 99 oraz nr 100 w Kobylance,
- Ogród dworski w Kwiatonowicach oraz kaplica murowana,
- Obszar zabytkowej kapliczki murowanej w Ropicy Polskiej,
- Cmentarz wojenny nr 86 w Ropicy Polskiej,
- Obszar cmentarza wojennego nr 95, 97, 93, 94, 96 oraz cmentarza żydowskiego w Stróżówce,
- Zespół dworu w Szymbarku,
- Obszar skansenu w Szymbarku,
- Założenia parkowe – Szymbark – Łęgi,
- Cmentarz wojenny nr 74, 75 w Szymbarku,
- Obszar cerkwi grecko-katolickiej – Szymbark – Wólki,
- Kaplica – Szymbark – Dół,
- Zespół dworsko-parkowy, cmentarz nr 73 – Szymbark – Łęgi
- Założenie dworsko-parkowe z dworkiem Słowikowskich - Szymbark – Krzyżówka
- Zespół parkowo-ogrodowy w Zagórzanach,
- Cmentarz wojenny nr 125 w Zagórzanach,
- Obszar kościoła parafialnego w Zagórzanach, kaplicy grzebalnej oraz mauzoleum rodziny Skrzyńskich.

2) Strefa ochrony konserwatorskiej „B”, obejmująca:

- Strefę otuliny obszaru historycznej wsi Bielanka,
- Strefę otuliny dla zespołu pałacowo-ogrodowego w Zagórzanach,
- Strefę otuliny dla zespołu dworu obronnego, zespołu kościoła, skansenu, skarpy i podskarpia w Szymbarku,
- Strefę ochrony ekspozycji dla zespołów i obiektów zabytkowych w Kobylance.

3) Strefa ochrony archeologicznej „W”, obejmująca: obszar obserwacji archeologicznej, gdzie obowiązuje wykonywanie wszelkich prac ziemnych (z wyjątkiem prac polowych) pod nadzorem archeologiczno-konserwatorskim w miejscowości Stróżówka, Kobylanka oraz obszar historycznej wsi (Szymbark – na Górach).

W strefie „A” obowiązuje zapewnienie ekspozycji zespołów i obiektów zabytkowych poprzez wyznaczenie strefy wolnej od zabudowy. Ustala się ochronę założeń i układów przestrzennych, ich rewaloryzację, z dopuszczeniem zmiany funkcji zespołów dworskich (np. dla celów rekreacji i turystyki). Obowiązuje ochrona starodrzewu, zieleni towarzyszącej, cieków wodnych i naturalnej zieleni nadrzecznej. Ponadto wymagany jest nakaz utrzymania formy i skali budynków, zlokalizowanych w strefie, w nawiązaniu do zabudowy historycznej. Wszelkie działania na terenie wyznaczonym strefą wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W strefie „B” ustala się uwzględnienie zasad ochrony i zachowania kompozycji zespołów przestrzennych o istotnych, lokalnych walorach kulturowych. Obowiązuje utrzymanie skali i tradycyjnego charakteru zabudowy, a także elementów rozplanowania: przebieg historycznych dróg, cieków wodnych i zieleni wkomponowanej, w nawiązaniu do tradycyjnej zabudowy przedmiejskiej i rolniczej. Zabudowa do dwóch kondygnacji nadziemnych, w tym jedna w poddaszu. Dopuszcza się lokalizację nowej zabudowy w strefie „B”, przy uwzględnieniu nawiązania cechami bryły i detalu architektonicznego do tradycyjnej zabudowy, zlokalizowanej w tym obszarze, stosownie do określonego przeznaczenia terenu. Zakaz wprowadzania obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej, mogących stworzyć konkurencyjne dominanty w krajobrazie. Ustala się ochronę ukształtowania terenu, sieci drożnej, zalesień i zadrzewień, małej

architektury. Ponadto obowiązuje zachowanie istniejących siedlisk oraz ograniczenie wyznaczania nowych. Kształtowanie zabudowy, realizowanej głównie na zasadach wymiany substancji i poprzez modernizację oraz rozbudowę budynków istniejących, w nawiązaniu do tradycyjnych wzorców.

W strefie ochrony archeologicznej „W” obowiązuje ochrona wszystkich stanowisk archeologicznych. Prace ziemne na tym terenie, w tym również w piwnicach istniejących obiektów, wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Dla celów ochrony krajobrazu kulturowego obszaru, w niniejszym opracowaniu studium ustala się strefę ochrony krajobrazu kulturowego: strefa ochrony krajobrazu „K” – strefa ochrony krajobrazu o charakterze rolniczym o urozmaiconej rzeźbie terenu, z występującymi zespołami zabudowy.

Przestrzeń „otwarta”, stanowiąca tło zespołów zurbanizowanych, z zachowanymi elementami przekształceń kulturowych (rozłóg pól, drogi gospodarcze, mała architektura, zadrzewienia śródpolne). W strefie tej należy chronić elementy krajobrazu kulturowego – ukształtowanie terenu, rozłóg pól, małą architekturę, zadrzewienia śródpolne, stanowiska archeologiczne. Obowiązuje ochrona przed rozpraszaniem zabudowy, możliwe uzupełnienia istniejących zespołów zabudowy z wprowadzeniem zieleni towarzyszącej. Obowiązek utrzymania skali zabudowy w nawiązaniu do tradycyjnej zabudowy przedmiejskiej i rolniczej – 2 kondygnacje naziemne, w tym jedna w poddaszu. Zakaz wprowadzania obiektów wielko kubaturowych oraz obiektów i urządzeń wysokich, mogących stworzyć konkurencyjne dominacje w krajobrazie. W obrębie rzeki Ropy obowiązuje ochrona przed zabudową oraz wymóg utrzymania naturalnej zieleni łąkowej. Dopuszcza się zagospodarowanie rekreacyjne brzegów z wykluczeniem obiektów kubaturowych. Potoki należy utrzymać w ich naturalnym biegu, z zachowaniem bądź odtworzeniem naturalnej obudowy biologicznej.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Gorlice ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

Na kształt krajobrazu kulturowego, prócz warunków naturalnych i położenia geograficznego, najbardziej istotny wpływ miały uwarunkowania społeczno-polityczne. Obszar gminy Gorlice to pld.-wsch. skraj historycznej Małopolski, a zarazem historycznej Ziemi Krakowskiej, której granice, uformowane w średniowieczu, zachowane zostały do rozbiorów, gdy pld. część dawnej Rzeczypospolitej stała się austriacką Galicją. Historycznie i administracyjnie tereny dzisiejszej gminy przez długie wieki wchodziły w skład kasztelanii bieckiej, później Ziemi Bieckiej, w końcu powiatu Gorlice. Początkowo te rozwijały się w oparciu o rolnictwo i tkactwo oraz przez pryzmat szlaków kupieckich, prowadzących na Ruś i na Węgry, potem ze względu na odkrycie zasobów Ropy.

Pod względem kulturowo-geograficznym gmina leży na dwóch obszarach. Większa jej część – na pogórzu karpackim - w 2. poł. XIII i w XIV w. objętym osadnictwem na prawie niemieckim, z miastami Gorlice i początkowo Szymbark oraz wsiami. Był to obszar związany z polską ludnością rzymsko-katolicką, wzbogaconą niemieckimi osadnikami; na przełomie XVI/XVII w. aktywnie rozwijała się tu reformacja, a od XVIII w. - gminy żydowskie. Natomiast pld. część gminy - na terenie Beskidu Niskiego - zrazu bezludna, kolonizowana była później, na prawie wołoskim. Zróznicowana etnicznie ludność, zunifikowana przez wspólną kulturę religijną, jako społeczność od XIX w. nazywana jest Łemkami. Mieszkańcy wyznawali prawosławie, od końca XVI w. - obrządek greckokatolicki; w latach międzywojennych XX w. część wiernych powróciła do prawosławia. Wraz z włączeniem terenów w obręb Galicji zaczęli się pojawiać niemieckojęzyczni urzędnicy austriaccy.

Elementy wpływające na kształt krajobrazu kulturowego gminy Gorlice:

- wykształcenie sieci osadniczej w dojrzałym i późnym średniowieczu oraz jej modyfikacja w końcu XVIII w.;
- wielokulturowość (Polacy, Niemcy, Ukraińcy i Łemkowie, Żydzi i Austriacy), wielowyznaniowość (katolicy, luteranie, wyznawcy prawosławia i unicy, wyznawcy judaizmu);

- okres niewoli narodowej (1772 r. - poł. XIX w.): regulacje społeczne, prawne i przestrzenne związane z działalnością władz zaborczych i okres autonomii galicyjskiej (1866-1914): rozwój górnictwa i przemysłu naftowego,
- tragedia I wojny światowej (1914-1918): cmentarze wojskowe,
- tragedia II wojny światowej, okupacji niemieckiej i Holokaustu (1939-1944/1945),
- okres Polski Ludowej - m. in.: destrukcja zespołów zabytkowych, w wyniku reformy rolnej, akcja „Wisła” i zagrożenie kultury łemkowskiej.

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Gorlice to gmina wiejska położona jest w pld.-wsch. części województwa małopolskiego, w powiecie gorlickim, na pograniczu Pogórza Karpackiego i Beskidu Niskiego, wzdłuż rzeki Ropy.

Gmina Gorlice otacza pierścieniem Miasto Gorlice, pełniące funkcję głównego ośrodka gospodarczego, usługowego i kulturalnego oraz będące centrum administracyjnym Gminy. Gminę tworzy dziesięć sołectw: Bielanka, Bystra, Dominikowice, Klęczany, Kobylanka, Kwiatonowice, Ropica Polska, Stróżówka, Szymbark i Zagórzany.

Gmina Gorlice sąsiaduje z gminami: od zach. z gminą Grybów w powiecie nowosądeckim, od pñ. z gminą Łuzna, gminą Moszczenica, gminą Biecz, od wsch. z gminą Lipinki, od pld. z gminą Sękowa, gminą Uście Gorlickie i gminą Ropa.

Przez gminę przebiegają drogi o znaczeniu krajowym i międzynarodowym: Wadowice – Przemyśl, Gorlice – Dukla oraz Tarnów – Gorlice – Konieczna – najkrótsza droga z Polski centralnej na Słowację, Węgry i dalej na południe Europy. Do granicy ze Słowacją jest 30 km.

Pod względem geograficznym gmina Gorlice leży na pograniczu Pogórza Ciężkowicko-Bobowskiego i Beskidu Niskiego oraz części Dołów Jasielsko-Sanockich. Dzięki temu krajobraz jest zróżnicowany, malowniczy i atrakcyjny dla turysty: górzysto-lesiste południe wokół Bielanki i pagórkowata część pozostała. Oddziela je dolina rzeki Ropy, wzdłuż której przebiega droga z Nowego Sącza, przez Szymbark, Ropicę Polską, Gorlice, Klęczany, Biecz w kierunku Jasła.

Do form ochrony przyrody występujących na terenie gminy zalicza się: Rezerwat Jelenia Góra, Południowomałopolski Obszar Chronionego Krajobrazu, Obszar Natura 2000 – Beskid Niski, Obszar Natura 2000 – Ostoje Nietoperzy Powiatu Gorlickiego, Obszar Natura 2000 – Wisłoka z dopływami, 11 pomników przyrody.

Krzewieniem kultury w gminie zakuje się Ośrodek Kultury Gminy Gorlice i Biblioteki, które prowadzą zajęcia i warsztaty z dziedzictwa kulturowego oraz pracownie tematyczne z rękodzieła artystycznego. Do propagowania pieśni, tańców i obrzędów ludowych Beskidu Niskiego i Pogórza Karpackiego przyczyniają się również m.in.: Zespół Folklorystyczny „Beskidy” z Dominikowic i Zespół „Polanie” z Kobylanki.

Na terenie gminy oznakowane są atrakcyjne szlaki turystyczne. Gmina Gorlice była partnerem projektu utworzenia Karpacko-Galicyjskiego Szlaku Naftowego, mającego na celu ocalenie od zapomnienia przeszłości światowej kolebki przemysłu naftowego na Ziemi Gorlickiej. Na terenie gminy zainstalowano dwie tablice informacyjne – w Szymbarku na parkingu i w Kobylance przy szkole. Ponadto wydano folder o szlaku, tworzy się skansen przemysłu naftowego na „Magdalenie. W 2007 r. oddano dla turystów ścieżkę turystyczno-przyrodniczo-edukacyjną pn. Szlakiem Architektury Drewnianej od cerkwi na Wólce do Beskidzkiego Morskiego Oka w Szymbarku. Ścieżka prowadzi od cerkwi na Wólce, drogą przez las do kasztelu, poprzez centrum wsi i znajdujące się tu skansen i kościół św. Wojciecha. Następnie przez tereny leśne, szlakiem zielonym (z Szymbarku do Stróż) do rezerwatu „Jelenia Góra”. Ze szlaku jest zejście do osuwiskowego jeziora zwanego „Beskidzkim Morskim Okiem”. Powrót tym samym szlakiem do centrum Szymbarku lub ścieżką prowadzącą do przysiółka Łęgi.

Dodatkowo przez miejscowości położone na terenie gminy przebiegają trasy Karpackiego Szlaku Rowerowego w Małopolsce, Szlaku Frontu Wschodniego I wojny światowej, a także Królewskiego Szlaku Rowerowego.

5.2.2. Zarys historii gminy wiejskiej Gorlice

Tereny obecnej Gminy Gorlice penetrowane były przez człowieka w okresie paleolitu i neolitu, aczkolwiek ślady są stosunkowo skromne i wiążą się głównie wędrówką wzdłuż transkarpackiego szlaku wodącego dolinami rzek w kierunku z południa na północ. Nieznaczone ożywienie osadnicze nastąpiło w późnym neolicie i w początkach epoki brązu, choć nadal był to teren słabo zaludniony. Od neolitu, przez epokę brązu i żelaza, osadnictwo koncentrowało się powyżej teras zalewowych dolin rzecznych. Jego obraz pozostaje niepełny ze względu na stosunkowo niewielką ilość badań archeologicznych na terenie gminy.

W okresie wędrówek ludów zanikły istniejące struktury osadnicze, zaś w jej końcowej fazie (2 poł. V w. n.e.) pojawiło osadnictwo wczesnosłowiańskie. Od VII w. nastąpiło zagęszczenie sieci osadniczej, a od VIII w. pojawiły się założenia obronne. Być może z tego okresu pochodził gród w Bieczu, siedziba dystryktu bieckiego wzmiankowanego w 1184 r.¹, w którego zależności znajdował się obszar obecnej gminy. Gdy w 2 poł. X w. Małopolska została włączona w skład państwa Mieszka I, rozpoczął się powolny okres budowy państwowości piastowskiej. W oparciu o sieć osadniczą okresu plemiennego powstawały założenia o charakterze administracyjno-gospodarczym - grody kasztelańskie. Gród kasztelański w Bieczu, któremu podlegała ziemia gorlicka, datowany jest na XI-XIII w. Tworzyła się też struktura kościoła katolickiego - już w 1000 r. została utworzona archidiecezja krakowska, zaś w Tyńcu w 1044 r. powstało opactwo benedyktynów, które odegrało istotną rolę w umacnianiu państwowości polskiej w ziemi bieckiej.

W okresie rozbitcia dzielnicowego (1138-1320) Małopolska stała się dzielnicą senioralną i miejscem pożądanym przez pozostałych książąt. Wojny o panowanie nad dzielnicami trwały do 1320 r., gdy Władysław Łokietek został koronowany na króla Polski. Ziemia biecka, jako część administracyjna Małopolski, wydzielona została w XIV w. i, jako powiat, przetrwała do czasów zaborów, kiedy rząd austriacki zniósł dawne podziały administracyjne.

Na terenie obecnej Gminy Gorlice okres wczesnego średniowiecza (XI w.-poł. XIII w.) przyniósł powolny rozwój osadnictwa skupionego głównie w dolinie Ropy. Ośrodkiem władzy była kasztelania biecka. Mniejsze ośrodki to gródek w Kobylance (osada wyżynna z końca epoki brązu lub wczesnej epoki żelaza, funkcjonująca we wczesnym średniowieczu²) i zapewne góra „Zamczysko” w Ropicy Polskiej. Sieć osadnicza była słabo rozwinięta. Najstarsze wsie to Kwiatonowice i Zagórzany, stanowiące uposażenie benedyktynów z Tyńca, aczkolwiek zakonnicy dopiero w 1288 r. uzyskali zezwolenie na lokacje wsi w kasztelanii bieckiej. Istniały też Klęczany, które wraz z innymi wsiami zostały w 1257 r. ofiarowane przez Bolesława Wstydliego żonie Kindze, a ta w 1280 r. przekazała je klaryskom w Starym Sączu.

Z 1279 r. pochodzi dokument lokacyjny wsi Dominikowice wystawiony przez Bolesława Wstydliego dla rycerza Dominika Odrowąża Pieniążka. Odrowąże już w czasach Mieszka I pomagali w organizowaniu piastowskiego organizmu politycznego. Byli jednym z bardziej wpływowych i zasłużonych dla władcy rodów. Dominikowice założenie zawdzięczają gałęzi rodu z Iwanowic, której początek dał Prandota Stary. Dominik Odrowąż objął tereny od ujścia Sękówki do rzeki Ropy po ujście Libuszanki. Pierwotnie był to teren Puszczy Karpackiej. Do 1342 r. powstała tu osada Kobyła - zapewne na tzw. „Skale” między Dominikowicami a Klęczanami (Dominikowice zaczęto nazywać Kobyłą), zaś w 1363 r. - Kobylanka. W 1342 r. istniejące już wsie Pieniążków zostały przeniesione na prawo średzkie.

¹ Z. Beiersdorf, P. Kocańda, B. Krasnowolski, Z. Noga (red), Biecz, Atlas historyczny miast polskich, T.V. Małopolska, Z.7., Toruń-Kraków 2021; http://atlasmiast.umk.pl/pliki/biecz/AHMP_Biecz_intro.pdf (dostęp: 25.09.2023)

² P. Kocańda, M. Pisz, B. Rajchel, M. Filipowicz The Castle Hill in Biecz and fortified stronghold in Kobylanka. The results of interdisciplinary research from 2019, w: ANALECTA Archeologica Resoviensia, V.15, Rzeszów 2020; <file:///C:/Users/Bozka/Downloads/Analecta%2015%20Koca%20da%20et%20al..pdf> (dostęp: 25.09.2023)

Na dojrzałe średniowiecze (2 poł. XIII-XIV w.), na czasy Kazimierza Wielkiego (1310-1370) przypadła druga, znacznie bardziej intensywna kolonizacja na bazie prawa niemieckiego, związana ze sprowadzeniem kolonistów chłopskich z krajów niemieckich. Zagospodarowanie terenów przesuwało się na południe, na tereny górskie. W 1369 r. lokowana została Bystra, która pozostała królewszczyzną, oddaną w dzierżawę.

Rozległe tereny, wraz z prawem lokacji wsi i miast oraz licznymi przywilejami, przekazywał król zasłużonym dworzanom. Na terenie obecnej gminy aktywny był ród Gładyszów herbu Gryf, wywodzący się z sądeckiego mieszczaństwa. Na mocy przywileju z 1359 r. wystawionego dla Jana Gładysza, zarządcy dóbr sądeckich, prowadzono akcję kolonizacyjną na terenach po obu stronach rzeki Ropy i przy wszystkich jej dopływach. W poł. XIV w. Gładysze lokowali miasto Szymbark, w którym parafia wzmiankowana jest już w 1359 r. oraz szereg wsi położonych wokół. Szymbark został centrum tzw. Dominium Ropae. Miasto początkowo rozwijało się dobrze, gdyż zatrzymywało na swych targach spęd bydła z doliny górnej Ropy. Niemniej położone z dala od skrzyżowań dróg handlowych upadło w XV w. i straciło statusu miasta w latach 1565-1595.

W tym czasie powstały również Gorlice. Klucz dóbr gorlickich tworzyć zaczął Dersław I Karwacjan, wywodzący się z krakowskiego środowiska mieszczan i bogatych kupców. Między 1350-1360 nabył od króla lub otrzymał w zamian za zasługi tereny wokół rzeki Ropy. Były to ziemie i lasy skupione wokół niewielkiej osady Gardlicza. Prawdopodobnie w 1355 r. lokował tu miasto Gorlice - początkowo osadzone na prawie polskim, w 1417 r. przeniesione na prawo niemieckie. Zapewne też lokował Ropicę Polską, wzmiankowaną w 1404 r. Był to okres rozwoju handlu z Węgrami i wojen między właścicielami Szymbarku i Gorlic, ostatecznie wygranej przez Gorlice.

W okresie późnego średniowiecza, co najmniej w XV w., na terenie gminy pojawili się Wołosi - ludność pochodzenia romańskiego wędrująca z terenu Mołdawii i Siedmiogrodu, skuteczna w zasiedlaniu nieurodzajnych terenów górzystych. Zetknąwszy się z ludnością ruską, przyjęli prawosławie i ulegli częściowej asymilacji; nazywani byli Rusnakami, od poł. XIX w. - Łemkami. Założyli nowe wsie i zasiedlili wyludnione osady w dominium Gładyszów. Na terenie obecnej Gminy Gorlice wsią łemkowską jest Bielanka.

Obszar obecnej gminy rozwijał się dobrze, głównie w oparciu o rolnictwo, hodowlę, handel i gospodarkę leśną. Od schyłku średniowiecza gospodarczo wykorzystywane były również rzeki, zwłaszcza Ropa, nad którą lokowano młyny i tartaki, zaś na brzegach rozrastały się blichy - łąki do bielienia płótna.

Upadek I Rzeczypospolitej rozpoczął się w XVII w. potopem szwedzkim (1655-1660) oraz wojną północną na pocz. XVIII w. Wojna i okupacja szwedzka spowodowały ogromne straty demograficzne na terenie całego kraju - na skutek działań wojennych, głodu, chorób i epidemii zmarło do 40% całej populacji. Zniszczenia materialne objęły ponad 50% majątku. Znacznemu osłabieniu uległa sytuacja polityczna Polski, zwłaszcza przez utratę zwierzchnictwa nad Prusami Książęcymi i wzmocnienie Brandenburskiej. Ogromne straty ludzkie, terytorialne i materialne, stały się przyczyną stagnacji gospodarczej i upadku miast. Ostatecznym efektem upadku kraju były rozbiory Polski.

Już po pierwszym rozbiorze (1772) obecna Gmina Gorlice znalazła się w zaborze austriackim, w prowincji Galicja. W pierwszych latach panowania austriackiego doszło do istotnych zmian w strukturze narodowościowej i religijnej. Cesarz Józef II w latach 1781 i 1788 sprowadził osadników niemieckich, którzy na korzystnych warunkach osiedlali się w całej Galicji. W większości byli protestantami i zajmowali się rolnictwem, hodowlą i rzemiosłem. Władze austriackie wprowadziły reformy o szerokim zasięgu społecznym. Skasowano dobra królewskie i klasztorne, zreformowano sprawy sanitarno-higieniczne, budowano nowe połączenia komunikacyjne, m.in. podjęto budowę drogi „karpackiej” - wiodącej doliną Ropy, przez Szymbark, Gorlice (1787-1788) - oddaną do użytku dopiero w 1832 r., lecz na niektórych odcinkach czynną wcześniej. Na szerszą skalę rozwinęło się tkactwo, czemu sprzyjały uprawy lnu i konopi w okolicznych wsiach.

Sytuacja międzynarodowa i konflikty wewnątrz monarchii austriackiej doprowadziły do reform i przekształcenia państwa w Austro-Węgry. Galicja w latach 1869-1873 uzyskała znaczną autonomię - swobody polityczne i narodowe. W 1867 r. powstał samodzielny powiat gorlicki w cyrkule jasielskim. Powolne uprzemysłowienie miasta, utworzenie linii kolejowej, a przede wszystkim odkrycie złóż ropy naftowej oraz jej

przetwórstwo w 2 poł. XIX w., spowodowało znaczne ożywienie gospodarcze i zmieniało charakter okolicy. W 1877 r. założono Towarzystwo dla Opieki i Rozwoju Przemysłu i Górnictwa Naftowego w Galicji z siedzibą w Gorlicach. Pierwszym prezesem został Ignacy Łukasiewicz. Do 1881 r. pod Gorlicami odwiercono 857 szybów naftowych, a zatrudnienie sięgało 2000 pracowników.

„Olej skalny” z naturalnych wycieków wcześniej wykorzystywany był w medycynie ludowej i do smarowania osi wozów. Po odkryciu pełnych wartości początkowo czerpano ropę z „kopanek”, następnie zaczęto ją wydobywać przez pompowanie. Powstały kopalnie zaopatrzone w szyby i kiwony. Złoża ropy eksploatowane były w Kobylance, Dominikowicach, Ropicy Polskiej i Szymbarku. W wyniku prac Ignacego Łukasiewicza w 1854 r., po raz pierwszy w świecie, w Gorlicach, została zapalona uliczna lampa naftowa. O wydarzeniach tych szeroko informowała prasa. W 1881 r. powiat gorlicki był na pierwszym miejscu wśród powiatów wydobywających ropę naftową. W ziemi gorlickiej działało 13 destylarni ropy naftowej. Z czasem kopalnie unowocześniano, doprowadzono prąd, przeprowadzono modernizację urządzeń technicznych, wymieniono trójnogi drewniane na maszty stalowe. Gmina Gorlice jest partnerem projektu utworzenia Karpacko-Galicyskiego Szlaku Naftowego.

Niemniej w gospodarce regionu dominowało rolnictwo. Na skutek nadmiernych obciążeń feudalnych w 1846 r. doszło do wydarzeń rabacji chłopskiej. Na terenie gminy dotknęły one głównie majątek w Kwiatonowicach. Dwa lata później rząd w Wiedniu zniósł poddaństwo chłopów, co wpłynęło na stosunki na wsi. Niemniej bieda funkcjonowała nadal. Ludność utrzymywała się z niewielkich gospodarstw rolnych, duże znaczenie miała emigracja do USA.

Okres względnego rozwoju przerwała I wojna światowa. Od grudnia 1914 r. do maja 1915 r. wsie gminy Gorlice znalazły się w bezpośredniej bliskości frontu, miasto kilkakrotnie przechodziło z rąk do rąk, a przez 126 dni znajdowało się pod okupacją rosyjską. Na terenach zajętych przez armię austro-węgierską dochodziło do aktów terroru, głównie wobec Łemków oskarżanych o szpiegostwo na rzecz Rosji. Kulminacją dramatu stała się Bitwa pod Gorlicami 2 maja 1915 r., kiedy połączone wojska niemieckie i austro-węgierskie przełamały front rosyjski. Była to jedna z najkrwawszych bitew wojny. W znacznym stopniu zniszczone zostały Gorlice (pozostało ok. 10% domów) i okoliczne miejscowości, zniszczeniu uległy kościoły, cerkwie i zakłady przemysłowe. Zginęło 20 tys. żołnierzy różnych narodowości. Pamiątkami po stoczonych bitwach są liczne cmentarze wojenne.

Skutkiem I wojny światowej było załamanie ekonomiczne regionu i znaczne zubożenie społeczeństwa. Niemniej odbudowano miasta i wioski, powstało wiele nowych obiektów, w większości drewnianych. Ostateczne przyznanie Polsce całości terenów byłej Galicji nastąpiło dnia 15.03.1923 r. W dwudziestoleciu międzywojennym w społeczeństwie zaznaczyły się głębokie podziały. Nacisk orientacji proukraińskiej, kojarzonej z religią grekokatolicką, wywołał reakcję w postaci masowych konwersji Łemków na prawosławie; wykształciło się pojęcie Łemków jako grupy etnicznej, przy równoczesnym rozwoju świadomości narodowej Ukraińców. W środowisku żydowskim dominowali chasydzi, ale liczni byli też ortodoksi, nie brakowało ludzi akcentujących swą polskość, jak i syjonistów. Podziały prowadziły do napięć, podsycanych trudnymi warunkami ekonomicznymi. Na różnicowanie się narodowe, etniczne czy religijne nakładały się napięcia polityczne - rosły w siłę partie narodowe, ludowe, socjalistyczne. „Nędza galicyjska” powodowała masową emigrację do Ameryki bez względu na narodowość czy poglądy.

W czasie II wojny światowej (1939-1944/1945) działania władz niemieckich były takie same jak w całej okupowanej Polsce i doprowadziły do eksterminacji lokalnej społeczności żydowskiej oraz ogromnych ofiar wśród Polaków. W wyniku Holokaustu zniknęła całkowicie społeczność żydowska, a wraz z nią cały jej dorobek kulturowy.

Pierwsze lata powojenne przyniosły kolejne zubożenie wieloetnicznej kultury dokonane tym razem przez władzę komunistyczną: nastąpiło przesiedlenie ludności łemkowskiej początkowo do ZSRR, a następnie na Ziemię Zachodnie w ramach akcji „Wisła” (1947 r.). Ludność Bielanki wróciła w 1956 r. Gęsto zaludnione i zagospodarowane obszary stały się nagle pustką, ogarnianą przez las. Było to katastrofalne w skutkach dla regionalnego budownictwa drewnianego, świątyń i tradycyjnej zabudowy wiejskiej oraz cmentarzy z I wojny światowej.

W 2 poł. XX w. nastąpiła coraz większa urbanizacja regionu. W miejsce harmonijnie ukształtowanego krajobrazu kulturowego powstawało budownictwo z wielkiej płyty: bloki i kubiczne domki. Proces ten został zahamowany w wyniku zmian politycznych na przełomie lat 80. i 90. XX w. Widoczna jest dalsza urbanizacja gminy, rolnictwo zanika na rzecz funkcji mieszkaniowych i usługowych. Dominuje trend budowy nowych domów oraz stworzenia nowoczesnej infrastruktury.

5.3. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne

Najbardziej wyrazisty przejaw krajobrazu kulturowego stanowi dziedzictwo materialne. Obejmuje wszystkie ślady działalności człowieka: od sieci dróg i przestrzennych układów osadniczych, przez budownictwo mieszkalne, gospodarcze, przemysłowe, architekturę dworską, sakralną, municypalną, założenia parkowe i cmentarne, po zabytki ruchome i archeologiczne.

• SIEĆ OSADNICZA

Wykształcenie sieci osadniczej na terenie Gminy Gorlice miało miejsce w średniowieczu. Niektóre wsie zapewne wykształciły się naturalnie z osad plemiennych. Jednak pewność co do ich istnienia można mieć dopiero od 2 poł. XIII w., gdy pojawiają się pierwsze wzmianki w źródłach. Większość informacji pochodzi z XIV w. i dotyczy lokacji na prawie niemieckim, lub przenoszenia starszych wsi na prawo niemieckie. Natomiast w XV w. pojawiły się lokacje na prawie wołoskim, w wypadku Bielanki - jedynej wsi wołoskiej na terenie Gminy Gorlice - założonej na miejscu wyludnionej wsi wcześniejszej.

Obszar Gminy Gorlice to tereny rolniczo-leśne. Obszary zamieszkałe od najdawniejszych czasów ciągną się wzdłuż biegu rzek - głównie Ropy, przecinającej po diagonali całą gminę, ale też Kobylanki, Sękówki, potoku Bystrzanka i inne. Pierwotnie najczęściej występował tu łąkowo-leśny typ wsi, gdzie zagrody znajdowały się po obu stronach drogi, która przebiegała zazwyczaj dnem doliny. Charakterystyczne dla tego typu jest „nawsie” - centrum skupiające działki z dwóch stron łąki położonej zwykle nad potokiem, ciągnące się przez całą szerokość wsi. Drugi typ to układ niwowy, gdzie role grupowano w kilku, kompleksach, z których jeden lub dwa wiązały się bezpośrednio z działkami siedliskowymi, przy mniejszym „nawsiu”. W obu typach odrębnymi elementami były pastwisko (skotnica) i teren leśny na obszarze nie nadającym się do karczunku i uprawy.³ Pierwotny układ zachował się do czasu zaborów. Po ukonstytuowaniu się Galicji nastąpiły zmiany. Władze przystąpiły do budowy nowych dróg - prostych i zadrzewionych alejami. Budowa dróg wiązała się z ich zagospodarowywaniem - tworzeniem sieci poczt i zajazdów. Główną inwestycją drogową, oprócz tzw. traktu „cesarskiego” z Wiednia do Lwowa, który ominął Gorlice, była droga „karpacka”. Na terenie Gorlic budowano ją tak, aby ominęła centrum miasta, natomiast w Szymbarku jej przebieg zniszczył pozostałości lokacyjnego rynku z XIV w.

W związku z tymi przekształceniami, rozwojem przemysłu, wzrostem liczby ludności, odbudową po wojnach i współcześnie - znacznie rozbudowano system osadniczy. Zachował się czytelny, układ pasmowy większości wiosek, skoncentrowany głównie wzdłuż dróg, z dość rozproszoną zabudową zagrodową i mieszkaniową, która coraz częściej zajmuje tereny znacznie oddalone od pierwotnego układu. W Bielance, Kobylance, Bystrej i Zagórzanach występuje również zabudowa przemysłowa i produkcyjna.

³ Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gorlickiego na lata 2017-2020, Internet: file:///C:/Users/Bozka/Downloads/Program_opieki-2.pdf (dostęp: 26.09.2023)

• ZABUDOWA WSI

Z układem ruralistycznym związana jest zabudowa wiejska. Pierwotna zabudowa gorlickich wsi do zabudowa drewniana, której przykłady prezentowane są w Skansenie Wsi Pogórzańskiej im. prof. Romana Reinfussa w Szymbarku. Obecnie zachowane we wsiach domy drewniane to parterowe chołpy (chałupy) na rzucie prostokąta, budowane z belek w konstrukcji zrębowej, nakryte dachami dwuspadowymi, naczółkowymi lub czterospadowymi. Szpary między belami uszczelnione są mchem malowanym na biało lub niebiesko. Domów tych zachowało się stosunkowo niewiele (np. Dominikowice nr 19, nr 39, Kobylanka nr 209, nr 275, Ropica Polska nr 29, nr 101, Szymbark nr 48, nr 136, Zagórzany nr 201, nr 498, nr 504). W większości są wzbogacone o ganek w fasadzie, czasem – o współczesną facjatkę, czasem ściany zostały oszalowane deskami lub, z rzadka - niedopuszczalnym sidingiem, pokrycie dachów w większości jest wymienione na papę, blachę lub blachodachówkę.

We wsi Bielanka zachowały się łemkowskie chyże (np. nr 6, 13) - jednobudynkowe zagrody, w których pod jednym dachem mieściły się pomieszczenia mieszkalne, gospodarcze i inwentarskie, a strych pełnił funkcję stodoły. Są to parterowe budynki nakryte wysokim, dwuspadowym dachem, często przewyższającym wysokość ścian, z wysuniętym okapem i wydatnym gzymsem okapowym u nasady szczytów. Budowane pierwotnie z półbali, a od XIX/XX w. - z belek z drzew iglastych, w konstrukcji zrębowej. Ściany zewnętrzne, często tylko części mieszkalnej, malowane są lub bielone, często malowano tylko szpary między szwałami, uprzednio wypełnione gliną. Wzdłuż jednej lub więcej ścian - tzw. zachata, czyli kilkudziesięciocentymetrowy korytarz, oddzielający pomieszczenia ścianką od właściwej ściany.

Pośród ważniejszych zabytków budownictwa wiejskiego znajduje się dawna szkoła łemkowska z przełomu XIX/XX w. i spichlerz w Bielance; od 1993 mieściło się tu prywatne Muzeum Rzemiosła Łemkowskiego im. Stefana Czerhoniaka. Obecnie pozyskano dotację na przygotowanie dokumentacji do remontu obiektu.

5.3.1. Zespoły rezydencjonalne i parki

Spśród zabytków Gminy Gorlice do najcenniejszych należą założenia rezydencjonalne, zwykle obejmujące pałac lub dwór i park oraz zabudowania gospodarcze. W większości zachowane w stopniu szcążkowym, w formie pozostałości parku z budynkiem dworu.

Najstarszym obiektem tego typu na terenie gminy jest **dwór Gładyszów w Szymbarku** - kasztel. Jest jednym z najciekawszych i najcenniejszych renesansowych polskich budowli obronno-rezydencjonalnych o znacznych walorach architektonicznych. Zabytek należy do najlepiej zachowanych dworów obronnych, formą nawiązujących do podobnych kaszteli wznoszonych w XVI i I poł. XVII w. na terenie Spisza i Węgier. Wzór może być też oparty na architekturze willi włoskiej z XV w. lub włoskich warowni z czterema narożnymi wieżami obronnymi z XIV-XV w.⁴

Dwór późnogotycki, zbudowany w okresie 1530-1550, w latach 1585-1590 przekształcony został w renesansową rezydencję, z nadbudowaną w pocz. XVII w. attyką. Zniszczony przez wojska Rakoczego w 1657 r., w poł. XIX w. funkcjonował jako gorzelnia dworska i magazyn, zaś właściciele od pocz. XIX w. mieszkali w drewnianym dworku w sąsiedztwie. W latach 1949-1958 rozpoczęto prace zabezpieczające, równocześnie wyburzono część dworskich zabudowań gospodarczych i drewniany dworek. W końcu lat 70. XX w. kasztel wraz z otoczeniem przekazany został w użytkowanie Muzeum Okręgowemu w Nowym Sączu. Prace remontowo-konserwatorskie kontynuowano w latach 1973-1987 oraz w latach 2007-2010. Zabytek, wraz z przystosowaną na cele wystawiennicze dawną stajnią dworską i drewnianym dworkiem mieszczkańskim

⁴ Oprac. T. Śledzikowski, OT NID w Krakowie, 22.09.2014 r., Portal NID Zabytek.pl <https://zabytek.pl/pl/obiekty/szymbark-dwor-obronny> (dostęp: 26.09.2023)

przeniesionym do Szymbarku z Gorlic, stanowi obecnie oddział Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach oraz nowoczesne centrum konferencyjne.⁵

Dwór usytuowany został na wysokiej skarpie nad rzeką Ropą. Budynek murowany z kamienia, tynkowany, wzniesiony jest na rzucie prostokąta z czterema alkierzami w narożach. Podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty dachem pogrążonym osłoniętym wysoką attyką z fryzem półkoliście zamkniętych arkadek dekorowanych ornamentem sgraffitowym z główkami maskaronów pomiędzy łukami. W zwieńczeniu attyki - masywne grzebienie o odmiennych wykrojach nad korpusem i alkierzami, zwieńczone kamiennymi, profilowanymi sterczynami. Górna kondygnacja alkierzy zrealizowana w formie płytkich wykusy pseudomachikułowych, nadwieszonych na kamiennych konsolach. Otwory okienne prostokątne, w renesansowych opaskach z piaskowca z gzymsem nadokiennym i parapetowym; w fasadzie kamienny portal renesansowy z dekoracją roślinną.⁶

Zespół dworsko-folwarczny został rozparcelowany w 1945 r. Obecnie wokół dworu ukształtowany jest ogród (pierwotny z XVI w.). Z zabudowań gospodarczych zachowała dawna stajnia (wozownia) dworska, ob. obiekt wystawienniczy oraz przeniesiony z Gorlic drewniany dwór. W płd. części zespołu parkowego powstały budynki szkolne. Obok - Skansen Wsi Pogórzeńskiej im. Prof. Romana Reinfussa, Oddział Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów. Obok - „Przystanek Szymbark” i - nad stawem na płd.-wsch. - Szymbarska Scena Plenerowa. Po remoncie obiektu otwarty tutaj został Ośrodek Konferencyjno-Wystawienniczy „Kasztel w Szymbarku”.

Najbardziej monumentalnym obiektem rezydencjonalnym gminy jest **pałac w Zagórze**. Zbudowany w latach 1834-1839 dla T. Skrzyńskiego według projektu Franciszka Marii Lanciego, w stylu neogotyku. Ok. 1900 r. od strony płd.wsch. dobudowano prostokątny taras wsparty na okrągłolucznych arkadach kolumnowych. W 1928 r. dobudowano dodatkową wieżę, do pierwszej dobudowano trójboczny ryzalit oraz wzniesiono skrzydło płn.-zach. - zgodnie z projektem architekta Juliusza Nagórskiego. W latach 1949-1952 w wyremontowanym pałacu utworzono Dom Dziecka. Od pocz. lat 90. XX w. obiekt stanowi własność prywatną. W 2015 r. wykonano nowe pokrycie dachowe, zrekonstruowano mury zewnętrzne, odtworzono dwie dębowe bramy wjazdowe na dziedziniec, schody drewniane łączące I i II piętro, schody drewniane w odrestaurowanej baszcie płd., wykonano instalacje. W parku przeprowadzono regulację granicznej rzeczki i odtworzono staw.

Pałac jest budynkiem czteroskrzydłowym, zamkniętym wokół prostokątnego dziedzińca. Trójkondygnacyjny, podpiwniczony, nakryty dwuspadowymi dachami z trzech stron osłoniętym krenelażem. W płd. naroże wbudowana jest masywna wieża na rzucie kwadratu, wysunięta ryzalitowo ze ścian korpusu, nakryta niskim dachem namiotowym, z trójbocznym, dwukondygnacyjnym ryzalitem i prostokątnym tarasem wspartym na arkadach. W narożu wsch. - nieco wyższa od korpusu wieża na rzucie wieloboku, płasko nakryta, zwieńczona krenelażem. Wejście w ryzalicie na osi ściany płn.-wsch. W płn. narożu niewielki, prostokątny ryzalit z cylindryczną wieżyczką w narożu. Do zach. naroża korpusu przylega obszerne skrzydło na rzucie prostokąta ze ściętymi narożami i cylindryczną wieżyczką we wsch. narożu, nakryte płaskim dachem osłoniętym krenelażem. Otwory okienne zróżnicowane w proporcjach, prostokątne i zamknięte zróżnicowanymi łukami (w tym dwuramiennymi i w osli grzbiet), opatrzone słupkami i ślęzionami, dekorowane rozetami - elementy zdobione arsenalem detali neogotyckich. W zwieńczeniu płd. wieży fryz arkadkowy, nad oknem naczółek z roślinnego ornamentu, w fasadzie ostrołuczna brama.

Pałac stanowi centralny obiekt rozległego założenia parkowego skomponowanego jako park krajobrazowy, w części ogrodzony ceglany murem, w części - siatką. Płn. i wsch. granicę tworzy potok Moszczanka, w części płn.-wsch. - staw. Do parku prowadzą dwie bramy: w płd. narożu murowana z cegły ostrołuczna w wykroju brama sąsiadująca z kordegardą, wzniesiona w 1928 r.; druga brama - w połowie

⁵ Obiekt wraz z otoczeniem (kasztel i oficyna dworska) przeszedł kompleksowy remont w ramach projektu „Rewaloryzacja i remont renesansowego dworu obronnego w Szymbarku” „MRPO 2007-2013.W 2013 r. „Kasztel w Szymbarku” został laureatem nagrody głównej w VI edycji ogólnopolskiego konkursu „Polska Pięknieje -7 Cudów Funduszy Europejskich” w kategorii „Zabytek”. Ponadto u podnóża kasztelu otwarto w 2015 r. „Przystanek Szymbark” - historyzujące miejsce rekreacyjno-sportowe.

⁶ M. H. Grabski, karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa, Dwór obronny, Szymbark, 1999, Portal NID Zabytek.pl

długości muru płd.-zach. W parku usytuowano mauzoleum rodziny Skrzyńskich, zaprojektowane przez Mariana T. Talowskiego w kształcie piramidy z krzyżem (1898).

W Szymbarku⁷ następcami Gładyszów byli Strońscy (2 poł. XVII), potem Siedleccy (1 poł. XVIII), którzy zamieszkali w modrzewiowym dworku w zespole dworu obronnego. W 1792 r. majątność kupił ksiądz Bochniewicz z Biecza, który testamentem z 1803 r. przekazał dobra swojej rodzinie. Powstały cztery schedy: I - dwór obronny Szymbark z mieszczańskim dworkiem, II - Łęgi Szymbarskie, III - Folwark Szymbark, IV - Bystrzyca Szymbarska:

Dworek mieszczański w zespole dworu obronnego wzniesiony został w stylu zakopiańskim w latach 1918-1919 w Gorlicach przy ul. Ogrodowej. W 1974 r. przeniesiony został na obecne miejsce. Jest to modrzewiowy budynek o ścianach licowanych gontem, na kamiennej podmurówce, pod stromym czterospadowym dachem krytym gontem, z otwartym gankiem na czterech drewnianych słupach, nakrytym dwuspadowo.

Szymbark – Łęgi - ostatnim właścicielem majątku został Czesław Groblewski. **Dworek** powstał w 1907 r., od 1947 r. działała tu szkoła rolnicza, potem Państwowy Dom Wczasów Dziecięcych, od 1976 r. - Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. J. Korczaka. Jest to parterowy, podpiwniczony budynek nakryty czterospadowym dachem, z facjatą na frontowej połaci, z płytkim dwukondygnacyjnym, trójosiowym ryzalitem poprzedzonym tarasem i schodami; w górnej kondygnacji ryzalitu - prostokątny, trójosiowy wykusz nakryty dwuspadowym dachem, z prostokątnym podcieniem na kolumnach. Ściany murowane, tynkowane, nad oknami odcinki gzymsu; arkadowe okna i drzwi w dolnej kondygnacji wykusza rozdzielone pilastrami dźwigającymi profilowane archiwolty - opaski łuków okien i drzwi. Dookoła park krajobrazowy z 2 poł. XIX w., o częściowo zatartym układzie

Folwark Szymbark (Rojowszczyzna) jest najstarszą siedzibą szlachecką w regionie. Początkowo należał do siostry ks. Bochniewicza, A. Rzuchowskiej, potem do K. Słowikowskiej, U. Rumińskiej i innych. Klasycystyczny, parterowy dworek z aneksem od zach., nakryty jest dwuspadowym dachem. W fasadzie - otwarty ganek kolumnowy, Budynek drewniany, tynkowany, remontowany doraźnie.

Dworek Groblewskich w Bystrzycy Szymbarskiej - nie istnieje pierwotny dwór, zachował się budynek drewniany, w latach 30. XX w. posiadający elektryczność i bieżącą wodę. Dziś jest to Stacja Badawcza Instytutu Geografii Polskiej Akademii Nauk. Odziedziczyła go córka A. Rzuchowskiej z Folwarku, Marianna Groblewska, zaś w 1927 r. - Stanisława Groblewska, porucznik AK ps. „Joanna”, „Monika”, „Olgierd”, polska tenisistka, mistrzyni Polski w deblu w latach 1927 i 1928, pracownik naukowy Instytutu Zootechniki. Gospodarstwo przekształciła w specjalistyczne gospodarstwo hodowli bydła rasowego i owiec. W latach 1930-1939 dwór Groblewskiej stał się miejscem wypoczynku polskiego pisarza i malarza Zygmunta Haupta. Jest to parterowy drewniany dworek nakryty dwuspadowym dachem z mocno wysuniętym okapem, z prostokątną facjatą na osi, nakrytą dwuspadowo. Położony jest w zabytkowym parku.

Tradycje dworu szlacheckiego reprezentują siedziby: dwór w Bystrej rodziny Groblewskich i dworek w typie pensjonatowym w Kwiatonowicach.

Dwór Groblewskich w Bystrej w zespole parkowym należy obecnie do Zespołu Szkół Rolniczych. Zbudowany w latach 1906-1907, rozbudowany został po 1930 r. Jest to parterowy budynek z użytkowym poddaszem, nakryty mansardowym dachem rozczłonkowanym lukarnami i obszerną facjatą nakrytą mansardowo - na osi połaci frontowej; w przyziemiu, w osi facjaty - prostokątny aneks zwieńczony tarasem. Ściany murowane, tynkowane, bez detali, dach ceramiczny.

W **Kwiatonowicach** znajdują się **pozostałości założenia parkowo-dworskiego**, obejmującego pozostałość parku krajobrazowego z XIX w., polanę i dolinę ze stawami oraz dwór zapewne z 1 poł. XIX w. Właścicielami dworu w XIX w. byli Nejmanowscy. Duży wkład w restaurację dworu włożyli Magdalena Miller i Kasper Świerzowski, którzy byli właścicielami dworu przez prawie 20 lat. Są oni laureatami samorządowej Nagrody im. Mariana Korneckiego przyznawanej opiekunom drewnianych dworków, willi i świątyń. Na przełomie XIX i XX w. w dworku mieszkała Linay Bögli - szwajcarska podróżniczka,

⁷ Szymbarskie majątki ziemskie i ich właściciele, strona Muzeum w Gorlicach: <https://www.muzeum.gorlice.pl/oddzialy-muzeum/osrodek-konferencyjno-wystawienniczy-kasztel-w-szymbarku/szymbarskie-majatki-ziemskie> (dostęp: 26.09.2023)

emancypantka, nauczycielka i pisarka, guwernantka rodziny Szczanieckich. Dwór został włączony do Literackiego Szlaku Małopolski.

Dwór usytuowany w parku, na wzgórzu, od strony szosy ogrodzonym płotem ze sztachet osadzonych na murowanych słupkach. Ogród dworski założony w XVIII w., przekomponowany w ogród z elementami parkowo- krajobrazowymi, zachował się w niewielkim stopniu (starodrzew, m.in. drzewa pomniki przyrody (catalpa), gabinet grabowy oraz współczesne nasadzenia).

Dwór o znacznie rozczłonkowanej bryle, parterowy, trójskrzydłowy, nakryty dwuspadowymi dachami z naczółkiem, z oknami powiekowymi w połaciach oraz wystawką pod dachem dwuspadowym - od strony frontowej. Wysunięty okap dachu wsparty na drewnianych słupach. W zewnętrznych elewacjach dwa ganki nakryte dachami dwuspadowym i naczółkowym. Budynek drewniany, tynkowany.

5.3.2. Zespoły sakralne

Obok zespołów rezydencjonalnych do najcenniejszych zabytków gminy należą kościoły i cerkwie – ze względu na czas powstania i walory architektoniczne. Większość wpisana jest do rejestru zabytków i prezentuje dobry, bądź bardzo dobry stan zachowania.

W katolickiej architekturze sakralnej wyróżnia się późnobarokowy **zespół kościoła pw. Św. Jana Chrzciciela w Kobylance**, budowany w latach 1720-1750, projektowany zapewne z udziałem włoskiego architekta Francesco Placidiego. W latach 1750-1777 kościół otoczono murem, w którym umieszczono stacje drogi krzyżowej, konfesjonały, kaplicę Matki Bożej Bolesnej i dzwonicę. W końcu XIX w. dobudowano grobowiec Skrzyńskich. Kościół pełni funkcję Sanktuarium Pana Jezusa Ukrzyżowanego, słynie z cudownego obrazu podarowanego przez papieża Innocentego XI hrabiemu Janowi Wielopolskiemu. Od 1930 r. parafia znajduje się pod opieką Zgromadzenia Księży Misjonarzy Saletynów.

Kościół otacza cmentarz na planie prostokąta o ściętych frontowych narożach, w których znajdują się: kaplica MB Bolesnej i trójarkadowa dzwonnica, które zostały wkomponowane w wysoki, tynkowany mur, na wysokim kamiennym cokole, zataczający półkole na osi prezbiterium. Ściany muru rozczłonkowane są ścianami wyższych stacji drogi krzyżowej rozmieszczonych naprzemiennie z konfesjonałami. W XIX w. do płd. elewacji kościoła dobudowano kaplicę grobową. Oś tej jednorodnej kompozycji architektonicznej akcentują kamienne, rozdzielne schody wiodące do arkadowej bramy zwieńczonej wazonami. Przez wejściem - barokowa figura św. Jana Nepomucena.

Kościół późnobarokowy⁸, orientowany, jednonawowy, na rzucie prostokąta o zaoblonych pñ. narożach, z węższym prezbiterium zamkniętym półkoliście, nakryty dwuspadowymi dachami z zaobleniem nad zamknięciem prezbiterium. Przy prezbiterium aneks salki katechetycznej - od pñ. i zakrystia - od płd. Od płd. do nawy przylega neogotycka kaplica grobowa. Ściany murowane, tynkowane, na cokole licowanym kamiennymi płytami. Rozczłonkowane pilastrami, zdwojonymi w narożach, zwieńczone wyładowanym, wielokrotnie profilowanym, gierowanym w osiach pilastrów gzymsem. Otwory okienne prostokątne; nad oknem w fasadzie - łamany gzymś. Portal zamknięty łukiem nadwieszonym. Wnętrze jednoprzestrzenne o zaoblonych narożach, nakryte stropami fasetowymi z malowidłami. Ściany polichromowane (marmoryzacja), w nawie rozczłonkowane pilastrami z tokańskimi głowicami, w częściach skrajnych dźwigającymi odcinki wielokrotnie profilowanego gzymśu. Chór muzyczny o falistym wykroju balustrady, wsparty na trzech arkadach (filary z piaskowca). Do zakrystii i bocznej kaplicy Matki Bożej Saletyńskiej wiodą drzwi w portalach z czarnego marmuru.

⁸ A. Leo, Kościół parafialny w Kobylance pod Gorlicami, w: Roczniki Humanistyczne, t. XV., z.4, 1967 r. file:///C:/Users/Bozka/Downloads/1190-Article%20Text-5970-1-10-20190530.pdf (dostęp: 26.09.2023)

Kościół pw. Św. Wawrzyńca w Zagórzanach, wzniesiony w 1816 r., usytuowany na lekkim wzniesieniu, na terenie ogrodzonym metalowym parkanem; na terenie cmentarza przykościelnego - wolnostojąca, trójarkadowa dzwonnica. Kościół jest przykładem architektury doby cesarza Józefa II, o barokowo-klasycystycznych formach i wymiarach ściśle opartych na urzędowych normach sprecyzowanych w końcu XVIII w. Obok znajduje się mauzoleum rodziny Skrzyńskich i kaplica grzebalna.

Kościół orientowany, jednonawowy, murowany tynkowany. Prostokątna nawa o skośnie ściętych narożach wsch. przechodzi w węższe i niższe, poligonalnie zamknięte prezbiterium. Oba człony nakryte dwuspadowymi dachami, z sygnaturką na dachu głównym. Przy prezbiterium zakrystia nakryta pulpitowo, od płd. - kruchta. Ściany rozczłonkowane pilastrami, przeprute okami zamkniętymi odcinkiem łuku lub blendami okiennymi, zwieńczone wielokrotnie profilowanym gzymsem. Fasada dzielona pilastrami, zwieńczona dwustrefowym szczytem trójkątnym ujętym sterczynami. Portal prostokątny z kamiennym kartuszem z herbem Starykoń - w zwieńczeniu. Wnętrze jednoprzestrzenne, przykryte stropami z tynkowaną podsufitką i polichromią wykonaną w latach 1964-1965 przez Z. Jaskowskiego. Na ścianie prezbiterium zachowana scena Ostatniej Wieczerzy, pozostałość polichromii z XIX w.; na stropie polichromia z 1925 r.

Zespół kościoła w Bystrej: kościół pw. św. Józefa Oblubieńca NMP zbudowany został w latach 1922-1926 według projektu architekta Romana Olszewskiego; wolnostojąca dzwonnica z 1965 r. - z kamienia ciosanego, w formie potrójnej arkady; cmentarz przykościelny otoczony metalowym parkanem na murowanych słupkach i cokole.

Kościół neogotycki, murowany z kamienia ciosanego. Dwunawowy, dwuprzęsłowy, z transeptem i zamkniętym trójbocznie, jednoprzęsłowym prezbiterium z zakrystią; od zach. kruchta. Dwuspadowe dachy nawy i transeptu osłonięte kotarowymi szczytami z prostokątnymi uszkami u nasady i sterczynami w zwieńczeniu. W skrzyżowaniu na - sygnaturka z ażurową latarnią. Naroża ścian oszkarpowane, otwory okienne smukłe, ostrołucznie zamknięte, w zwieńczeniu ścian profilowany gzyms. Wnętrze nakryte jest sklepieniami pozornymi.

Kościół drewniane⁹ - na terenie gminy znajduje się jeden drewniany kościół katolicki - w Szymbarku oraz dwie drewniane cerkwie typu północno-zachodnio-łemkowskiego: w Bielance i w Szymbarku.

Szymbark, kościół pw. Św. Wojciecha zbudowany w 1782 r. na miejscu wcześniejszej świątyni. Był kilkakrotnie remontowany, m.in. w 1934 r. i w 1970 r. W ostatnich latach przeprowadzono prace konserwatorskie wewnątrz, m.in. ławek, posadzki, obrazów. Jest to obiekt drewniany o konstrukcji zrębowej, pobity i pokryty gontem. Kościół jednonawowy na rzucie prostokąta, z węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium, z murowaną zakrystią. Od zach. i płd. nawy - kruchty. Kościół nakryty jest dachami dwuspadowymi, z mocno wysuniętym okapem, z sygnaturką nad nawą. Fasada zwieńczona jest późnobarokowym trójkątnym szczytem o wykroju falistym, wydzielonym wyładowanym gzymsem okapowym. Wnętrze nakryte stropami płaskimi, dekorowane polichromią figuralną i ornamentalną z 1940 r. autorstwa Władysława Lisowskiego.

Cerkiew greckokatolicka pw. Narodzenia Bogurodzicy w Szymbarku-Wólki, ob. kościół katolicki filialny parafii w Szymbarku, w typie schyłkowego budownictwa zachodnio-łemkowskiego, zbudowana w 1790 r., kilkakrotnie remontowana: w 1856 r. - dobudowa kruchty, w 1927 r. i w latach 1992-1993. Po 1947 r. rzadko użytkowana zaczęła niszczeć; gruntownie odnowiona po 1992 r. Cerkiew orientowana, drewniana, w konstrukcji zrębowej, podbita gontem, dwudzielna: złożona z wydłużonej nawy i niewielkiego, trójbocznie zamkniętego prezbiterium. Nad obu częściami dach kalenicowy. Słupowa wieża z pozorną izbicą, wpuszczona w przedłużoną połąć dachu nawy, zwieńczona jest baniastym hełmem. Słupy nośne wieży podtrzymują chór muzyczny. W przyziemiu wieży - kruchta, we wnętrzu - dwa boczne pomieszczenia. Wnętrze nakryte stropami, ściany i stropy malowane jednolity niebieski kolor.

⁹ Kornecki M., Kościoły diecezji tarnowskiej, w: Rocznik diecezji tarnowskiej na rok 1972, Tarnów 1972

Cerkiew greckokatolicka pw. Opieki Matki Bożej w Bielance, dziś użytkowana przez grekokatolików i katolików. Zbudowana została prawdopodobnie w 1773 r., odnowiona w 1913 r., mocno zniszczona podczas pożaru w 1947 r. i odbudowana, remontowana w latach 60. XX w. (przywrócono pierwotny dach) - do 2000 r. Jest to typowa cerkiew łemkowska, trójdzielna, z wieżą o konstrukcji ramowo-słupowej nad przedsionkiem, zwieńczoną baniastym hełmem. Izbica wieży malowana na niebiesko, obramienia okien zielone. Nad nawą dach namiotowy, nad prezbiterium - kalenicowy, wszystkie zwieńczone baniastymi hełmami.

Znacznie mniejszymi obiektami mszalnymi są kapliczki. Jedną z większych jest kaplica pw. Imienia NMP w Szymbarku w przysiółku Dół, wzniesiona w 1883 r., w okresie międzywojennym rozbudowana o przedsionek; wówczas też obok wzniesiono małą kapliczkę kubaturową.

5.3.3. Cmentarze

Bardzo ważny element krajobrazu kulturowego stanowią cmentarze. Są elementem dziedzictwa materialnego - opatrzone zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu. Równocześnie odnoszą się do dziedzictwa niematerialnego - jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku jest konieczna, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości, niezależnie od stanu zachowania - oznakować tablicami informacyjnymi.

Zabytkowe obiekty cmentarne gminy Gorlice są zlokalizowane przy każdym niemal kościele lokowanym od średniowiecza do czasów józefińskich. W myśl reform józefińskich (1780-1790) ze względów sanitarnych nakazano likwidację cmentarzy przykościelnych i przycerkiewnych i umieszczenie ich poza terenem wsi.

Cmentarze przykościelne - najstarsze, z reguły zakładane wraz z budową pierwszego kościoła, obecnie pozbawione są pierwotnej funkcji, uporządkowane, teren splanowany i zagospodarowany zielenią. Jedynie przy cerkwi pw. Narodzenia Bogarodzicy w Szymbarku zachowały się pozostałości cmentarza greckokatolickiego z 1 poł. XIX w. z kilkoma zabytkowymi nagrobkami. W związku z tym, że kościoły wraz z całym zespołem ujęte są w rejestrze zabytków, ochroną objęte są również tereny cmentarzy przykościelnych.

Większość zachowanych zabytkowych cmentarzy w gminie powstała na przestrzeni XIX w. Są to więc cmentarze założone poza obrębem kościoła. Czasem atrakcyjnie wkomponowane w krajobraz - jak nekropolia w Gorlicach. Cmentarze rzymskokatolickie znajdują się: w Kobylance (ok. 1800) oraz z kaplicą Skrzyńskich z końca XIX w., wtórnie powiązaną z cmentarzem nr 99 z I wojny światowej; w Szymbarku, z przysiółku Zalipie (poł. XIX) powiązany z cmentarzem nr 74 z I wojny światowej: zachowały się elementy pierwotnej kompozycji, stare kamienne nagrobki i grobowiec Groblewskich, wzniesiony ok. 1895 r.; cmentarz w Zagórzanach - położony na wzgórzu na wprost kościoła i cmentarz w Bystrej (1925) również ulokowany naprzeciwko kościoła - ze starymi nagrobkami w formie krzyży z kamienia i sztucznego kamienia.

Cmentarz greckokatolicki zachował się w Bielance, natomiast w Stróżówce znajduje się cmentarz żydowski - położony w lesie. Jest miejscem egzekucji ok. 700 Żydów z Gorlic i Bobowej (14.08.1942) w okresie okupacji niemieckiej.

Ciekawymi kompozycyjnie dziełami sztuki sepulkralnej są cmentarze z I Wojny Światowej.¹⁰ Ich budowa prowadzona była przez C. K. Oddział Grobów Wojennych przy dowództwie okręgu wojskowego Galicji Zachodniej. Teren walk podzielono na okręgi. Teren dzisiejszej gminy wchodził w skład Okręgu III Gorlice. Na cmentarzach pochowano żołnierzy kilkudziesięciu narodowości, oddając hołd poległym z armii nieprzyjaciela na równi z własnymi. Wszystkie cmentarze projektowane były przez zmobilizowanych

¹⁰ O. Duda Cmentarze I Wojny Światowej w Galicji Zachodniej 1914-1918, w: Studia i materiały, Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, Warszawa 1995, R. Frodyma: Galicyjskie cmentarze wojenne, tom I. Beskid Niski i Pogórze. Warszawa: Rewasz, 1995.

do austriackiego wojska artystów i architektów, wyposażone w zróżnicowane formy ogrodzeń, pomników, inskrypcji; krzyże ustawiane na grobach - żeliwne, kute lub drewniane - były wykonywane według wielu wzorów, akcentując swą formą wyznaczenie poległych: katolików, protestantów, prawosławnych. Poległych Żydów chowano na wojskowych kwaterach wydzielanych na cmentarzach żydowskich. Niekiedy wojskowe kwatery lokowano przy istniejących cmentarzach katolickich i greckokatolickich, jednak znacznie częściej zakładano nowy cmentarz, dbając zarówno o roztaczający się z niego widok, jak również o widoczność cmentarza w krajobrazie. Zgodnie z tradycją - cmentarz był skupiskiem zieleni: drzewa najczęściej sadzono w szpalery akcentujące kompozycję cmentarza.

W Okręgu III Gorlice najwięcej cmentarzy zaprojektował austriacki architekt Hans Mayr, uczeń słynnego twórcy wiedeńskiej secesji Otto Wagnera. Operował głównie monumentalnymi, kamiennymi elementami: murami otaczającymi cmentarz, pylonami, obeliskami, przez co jego styl odbierano go jako „germański” - np. cmentarz nr 94 w Stróżówce czy nr 100 w Kobylance. Projektowane przez niego cmentarze na terenie gminy Gorlice to: nr 73 (pomnik na cmentarzu parafialnym), 74 i 75 w Szymbarku, nr 86 w Ropicy Polskiej, 99 i 100 w Kobylance oraz nr 93, 94, 95, 96, 97 w Stróżówce. Cmentarz nr 125 w Zagórzanach zrealizowany został wg projektu autorstwa Antona Müllera.

Cmentarze wojenne są stosunkowo dobrze zachowane, pielęgnowane i konserwowane, aczkolwiek wymagają bieżących napraw. Stałe prace porządkowe (koszenie trawy, czyszczenie ogrodzeń z mchów, konserwacja ogrodzeń stalowych) wykonują pracownicy gminy.

5.3.4. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome na terenie Gminy Gorlice to głównie wyposażenie kościołów i ich detale architektoniczne, zbiory muzeów, zabytki sztuki sepulkralnej oraz obiekty małej architektury - figury, krzyże i kapliczki przydrożne. Wśród najcenniejszych zabytków sztuki sakralnej znajdują się:

Kobylanka, kościół pw. św. Jana Chrzciciela: bardzo cenny wystrój kościoła, jednorodny na płaszczyźnie estetycznej i ideowej, prezentujący bogaty program chrystologiczny. Najstarszym elementem wyposażenia są dwa wielkoformatowe płótna w prezbiterium, przedstawiające sceny Modlitwy w Ogrójcu oraz Upadku pod krzyżem. Ołtarz główny, mieszczący obraz ukrzyżowanego Chrystusa, wykonano w czarnym marmurze dębnickim i tzw. różance paczółtowickiej. Składa się z wolnostojącej mensy oraz oprawy obrazu mocowanej do ściany. Złożoną, prostokątną ramę obrazu flankują woluty i spływy wolutowe z liśćmi lauru, w zwieńczeniu przerwane belkowanie i okulus z gołębicą Ducha Świętego. Konstrukcję uzupełniają drewniane płaskorzeźby przedstawiające Boga Ojca, putta i anioły oraz, na dwóch konsolach - drewniane, połączane rzeźby Matki Bożej i św. Jana Ewangelisty. Tabernakulum z tronem eucharystycznym w formie aedikuli zdobionej spływami z rocaillum.

Ponadto: ambona, kamienna chrzcielnica z towarzyszącym jej obrazem oraz cztery boczne ołtarze o identycznej konstrukcji, malowane na niebieski kolor i częściowo połączane, z obrazem pośrodku i parami rzeźb każdy: św. Jan Chrzciciel z rzeźbionymi personifikacjami Pobożności i Religijności; św. Józef z rzeźbami św. Jana Nepomucena i Jana Kantego; Niepokalane Poczęcie z rzeźbami proroków Anny i Symeona oraz św. Maria Małgorzata Alacoque z rzeźbami św. Augustyna i Hieronima. Wszystkie rzeźby są dziełem jednego rzeźbiarza.

Wyposażenie to może być zaliczone do dorobku artystów działających w warsztatach, które w latach 30-40. XVIII w. były zaangażowane w modernizację kościoła Mariackiego w Krakowie, realizowaną przez archiprezbitera Jacka Łopackiego, jednego z najważniejszych ówczesnych znawców i dysponentów sztuki. Spójny, chrystologiczny program ideowy kościoła w Kobylance mógł być dziełem Jana Wielopolskiego, który według współczesnych interesował się teologią i filozofią. Natomiast architektura i aranżacja wnętrza świątyni

ze względu na spójność stylową, krótki czas realizacji oraz wyraźną zależność od krakowskiego ośrodka artystycznego pozwalają uznać, że były dziełem jednego projektanta.¹¹

W latach 1750-1777 kościół i przykościelny cmentarz otoczono murem, w którym umieszczono 12 stacji Drogi Krzyżowej i 8 konfesjonałów oraz kaplicę z obrazem Matki Bożej Bolesnej poświęconym 1787 r.

Kościół pw. Św. Józefa Oblubieńca NMP w Bystrej: większość wyposażenia pochodzi z ok. 1930 r.: ołtarz główny z rzeźbą Chrystusa Ukrzyżowanego i obrazem św. Józefa, ambona i pozostałe sprzęty. Chrzcielnica kamienna, neogotycka, organy 9-głosowe firmy Rieger-Jaegerndorf, być może przeniesione z Prokocimia w 1948 r. Po 1945 r. wykonano dwa ołtarze boczne z rzeźbami Serca Jezusowego i NMP autorstwa Anatola Drwala.

Kościół pw. Św. Wawrzyńca w Zagórzanach: wczesnobarokowy ołtarz główny z 2 ćw. XVII w., z bramkami późnobarokowymi z XVIII w., przekształcony w XX w., z obrazem Chrystusa Ukrzyżowanego, zapewne z XVII w. w polu środkowym i dwoma barokowymi obrazami po bokach: Ofiarą Izaaka i Mojżeszem z wężem miedzianym, oraz z ośmiobocznymi barokowymi obrazkami św. Barbary, Katarzyny i Wawrzyńca – w zwieńczeniach; dwa rokokowe ołtarze boczne z przełomu XVIII/XIX w. z rzeźbami i obrazami z XIX w. i XX w.; chrzcielnica klasycystyczna z 1 poł. XIX w.; ambona rokokowa z XVIII/XIX w. Ponadto: barokowy krucyfik w tęczycy z ok. 1700 r. i rzeźba Chrystus Zmartwychwstały z XIX w. Polichromia: na ścianie prezbiterium scena Ostatniej Wieczery z XIX w., na stropie - polichromia z 1925 r., w nawie polichromia figuralna z lat 1964-1965 autorstwa Zbigniewa Jaskowskiego.

Kościół pw. św. Wojciecha w Szymbarku - wyposażenie późnobarokowe z XVII-XVIII w.: w ołtarzu głównym krucyfik i obraz św. Wojciecha, w ołtarzu bocznym m.in. obraz MB z Dzieciątkiem z XVII-XVIII w. oraz drewniana chrzcielnica, neobarokowa ambona i konfesjonały z XIX w.

Kościół pw. Narodzenia Bogurodzicy, dawna cerkiew: wyposażenie neobarokowe z 1 poł. XIX w. - ołtarz główny z ikoną Ukrzyżowania, dwa ołtarze boczne z ikonami Chrystusa Nauczającego i MB z Dzieciątkiem; kompletny ikonostas z 1 poł. XIX w.

Cerkiew greckokatolicka pw. Opieki Matki Bożej w Bielance: czterorzędowy ikonostas z 1783 r., ikony św. Mikołaja oraz Narodzenie MB z XVII w. umieszczone na ścianach babińca. Polichromia z 1913 r. we wnętrzu.

Kaplica pw. Imienia NMP w Szymbarku - trzy ołtarze neobarokowe, ludowe.

5.3.5. Zabytki ruchome w muzeach

Na terenie Gminy Gorlice działają:

- Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach – gromadzi zbiory obejmujące zabytki kultury materialnej i duchowej Pogórzan i Łemków, a także Judaica, dokumentację ilustrującą powstanie i rozwój przemysłu naftowego na Ziemi Gorlickiej. Zabytki materialnej i duchowej egzystencji ziemian polskich Ziemi Gorlickiej. Obiekty, związane z I wojną światową i cmentarzami wojennymi, dzieła sztuki współczesnej, ludowej, dworskiej, sztuki artystów nieprofesjonalnych; zbiory etnograficzne z terenu Pogórza i Beskidu Niskiego, oraz obiekty architektury murowanej i drewnianej i budownictwa ludowego Łemków i Pogórzan. Siedzibą Muzeum, oprócz dworu z Gorlicach jest kasztel w Szymbarku wraz z otoczeniem - dawna stajnia dworska i drewniany dworek mieszczański. Obok - Skansen Wsi Pogórzańskiej im. Prof. Romana Reinfussa.
- Muzeum Regionalne „Gryf” w szkole podstawowej w Szymbarku gromadzi obiekty archeologiczne, historyczne i etnograficzne.

¹¹ A. Stankiewicz, *Metamorfozy koloru i stałość inspiracji. Uwagi o wystroju i wyposażeniu Sanktuarium Chrystusa Ukrzyżowanego w Kobylance*, *Saeculum Christianum*, t.XXVIII 2021, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, file:///C:/Users/Bozka/Downloads/articles-2106464.pdf.pdf (dostęp: 26.09.2023)

5.3.6. Kapliczki i krzyże przydrożne

Wśród obiektów ruchomych znajdują się kapliczki, figury i krzyże przydrożne, świadczące o bogatej ludowej religijności. Choć przetrwało ich stosunkowo niewiele, nadal są zauważalnie w krajobrazie.

Do najstarszych należą dwie figury na przedmieściach Gorlic: maryjna, w formie murowanego z kamienia słupa z arkadkami na rzeźby i obrazy, wzniesiona na szkarpie miejskiej, zapewne na pamiątkę najazdu siedmiogrodzkiego z 1657 r. oraz kamienna, z Chrystusem Frasobliwym umieszczonym na wysokim słupie o kandelabrowej formie, z XVII/XVIII w. Nieco późniejsza kapliczka z Chrystusem Frasobliwym znajduje się również w Szymbarku. Ciekawsze kapliczki maryjne znajdują się również: w Dominikowicach – z 1978 r., w Kobylance - z pocz. XX w., w Zagórzanach, etc.

W Ropicy Polskiej znajdują się dwie kapliczki z późnobarokowymi, polichromowanymi rzeźbami z XVIII w.: w jednej przedstawiono grupę Ukrzyżowania z Chrystusem między dwoma łotrami, w drugiej - Chrystusa u słupa.

Na terenach Pogórza, zamieszkałych przez ludność polską, szczególną popularnością cieszył się św. Jan Nepomucen, patron powodzi, któremu poświęcono późnobarokową, kamienną figurę z XVIII w. w Kobylance, w zespole kościelnym. Inne kapliczki Św. Jana Nepomucena znajdują się: w Kobylance na skrzyżowaniu dróg na Gorlice i Dominikowice - kamienna z ok. 1846 r. (remont w 2021 r. ze środków gminy), w Dominikowicach - kamienna z 1870 r., w Stróżówce - kapliczka z drewnianą, polichromowaną figurą z końca XIX w., remontowaną w 2015 r. oraz kapliczka w Zagórzanach z ok. poł. XIX w. - wszystkie figury mają charakter ludowego baroku.

Popularną postacią był św. Florian - święty chroniący przed pożarami (Kobylanka, dwie rzeźby, w tym kamienna figura z XVIII w., Szymbark z ok. 1830 r.) czy św. Barbara - patronka górników (Kobylanka - rzeźba na cokole z płaskorzeźbą Serca Jezusa i Ropica Polska - rzeźba z XVIII w. pochodząca z fasady kościoła Narodzenia NMP w Gorlicach, przy drodze w sąsiedztwie kościoła parafialnego.

Przydrożne figury i krzyże wykazują znaczne zróżnicowanie formalne. W XIX w. spopularyzowały się kapliczki murowane i drewniane, słupowe, nakryte dwuspadowymi daskami, w wersji łemkowskiej dodatkowo zwieńczone baniastą kopułką. Obok form ludowych od końca XIX w. pojawiały się kamienne krzyże będące dziełami kamieniarzy naśladowujących „wielką” sztukę oraz żeliwne, często ażurowe, bogato ornamentowane krzyże na kamiennych cokołach. Często formą na terenach łemkowskich są kamienne krzyże z metalowym odlewem przedstawiającym Ukrzyżowanego.

Osobną formę stanowią niewielkie kapliczki kubaturowe (domkowe) murowane z kamienia, bielone, nakryte dachami dwuspadowymi i lub naczółkowymi, czasem z drewnianą wieżyczką - jak kapliczka pw. MB Szkaplerznej w Szymbarku. Są trudne do datowania, gdyż ich formy niewiele zmieniły się w okresie od XVIII - do poł. XX w.

5.3.7. Zabytki archeologiczne

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program AZP - Archeologiczne Zdjęcie Polski - podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się archeologiczne badania powierzchniowe. Bardziej szczegółowe badania prowadzone są w formie badań ratowniczych i nadzorów archeologicznych nad pracami inwestycyjnymi. Przebadane stanowiska o znacznej wartości kulturowej wpisane są do rejestru zabytków. Pozostałe znajdują się w ewidencji zabytków archeologicznych. Nie jest to zbiór zamknięty i nie można wykluczyć, iż w wyniku dalszej weryfikacji i prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady działalności człowieka. Baza danych AZP stanowi źródło aktualnej wiedzy o terenie i stanowi podstawę kolejnych etapów badawczych: 1. kwerendy archiwalnej w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badań powierzchniowych.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty - występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego szczególny problem stwarzają nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego. Ze względu na pełnione dawniej funkcje wyróżnić można ich różne rodzaje: grodziska - pozostałości grodów, cmentarzyska, pozostałości osad wiejskich, itd. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne - zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych. One też zwykle są przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i geografów turystyki oraz służb konserwatorskich. Zabytki archeologiczne o własnej formie krajobrazowej, po odpowiednim zabezpieczeniu i przygotowaniu, mogą stanowić atrakcję turystyczną.

Na terenie Gminy Gorlice zlokalizowano 131 stanowisk archeologicznych. Niemniej z powodu niewielkiej liczby badań archeologicznych, obraz jej terenów w okresie przedhistorycznym jest niepełny. W 2021 r. podjęto badania na stanowisku osadniczym grodzisko w Kobylance, gdzie stwierdzono cztery fazy zasiedlenia: od epoki neolitu (5200-4800 p.n.e.), przez schyłkowy okres epoki brązu lub wczesną epoką żelaza, wczesne średniowiecze oraz wykorzystanie obiektu podczas walk I wojny światowej.

W 2021 r. w wyniku badań wykopaliskowych przeprowadzonych na grodzisku w Kobylance przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego odkryto stanowisko archeologiczne, które zostanie dodane do gminnej ewidencji zabytków.

Obowiązuje ochrona wszystkich stanowisk archeologicznych. Prace ziemne na tym terenie wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

5.4. Najcenniejsze zabytki Gminy Gorlice

Do najcenniejszych zabytków Gminy Gorlice należą niewątpliwie: kasztel w Szymbarku oraz zespół kościoła Św. Jana Chrzciciela w Kobylance.

Kasztel w Szymbarku, czyli dwór Gładyszów jest najlepiej zachowanym i najcenniejszym w skali kraju przykładem polskiej renesansowej budowli obronno-rezydencjonalnej o znacznych walorach architektonicznych. Zbudowany, jako gotycki, w latach 1585-1590 przekształcony w renesansową rezydencję, w XVII w. wzbogacony o attykę, zachował swoją pierwotną, archaiczną i malowniczą formę. Od lat 70. XX w. pełni funkcję muzeum, dzięki czemu podlega bieżącym remontom i renowacjom, zachowującym substancję zabytku. Po remoncie obiektu otwarty tutaj został Ośrodek Konferencyjno-Wystawienniczy „Kasztel w Szymbarku”.

Spośród obiektów sakralnych najcenniejszym w skali województwa jest późnobarokowy zespół kościoła pw. Św. Jana Chrzciciela w Kobylance, pełniący funkcję Sanktuarium Pana Jezusa Ukrzyżowanego, będący - od czasu powstania - znanym miejscem pielgrzymkowym. Zbudowany w latach 1720-1777 zespół, stanowi jednorodną stylowo kompozycję obejmującą architekturę kościoła i jego otoczenia (kaplica MB Bolesnej dzwonnica wkomponowane w mur, stacje drogi krzyżowej i konfesjonały) oraz wystrój wnętrza i wyposażenie. Spójność stylowa i ideologiczna wskazuje na jednego, wybitnego projektanta.

Cenne są również cmentarze z okresu I wojny światowej, charakterystyczne dla regionu całej Galicji. Oznaką wielkiej tolerancji jest oddanie hołdu poległym, zarówno własnym, jak i nieprzyjacielskim żołnierzom oraz oznakowanie ich grobów zgodnie z symbolami ich wiary. Na terenie gminy Gorlice autorem projektów cmentarzy wojennych był architekt Hans Mayr, uczeń Otto Wagnera, twórcy wiedeńskiej secesji. Cmentarze te wyróżniają się jednorodnością kompozycyjną i monumentalnym stylem.

Warto też podkreślić malowniczość w kształtowaniu sylwet sakralnych obiektów drewnianych gminy Gorlice - kościołów i cerkwi.

5.5. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo niematerialne

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne, jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa przekazywany jest z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Obejmuje tradycje i przekazy ustne, w tym język, sztuki widowiskowe, zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne, wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata oraz umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Obowiązkiem władz gminnych jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie i przekazywanie następnym pokoleniom, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną. Ochrona skupia się głównie na procesach przekazywania elementów dziedzictwa niematerialnego z pokolenia na pokolenie, (np.: w opowieściach, pieśniach, obrzędach rodzinnych, ceremoniach lokalnych czy w przekazie umiejętności z ojca na syna albo z mistrza na ucznia), a nie na wytwarzaniu konkretnych środków, za pomocą których jest wyrażane (takich jak przedstawienia taneczne, pieśni, instrumenty muzyczne czy rzemiosło).

Mieszkańcy gminy Gorlice, leżącej w historycznej ziemi bieckiej, obejmującej wschodnie fragmenty Pogórza Karpackiego i zachodni skrawek Beskidu Niskiego w dolinie rzeki Ropy, zaliczają się do tzw. Pogórzan wschodnich, grupy etnograficznej, która od wsch. sąsiaduje z Pogórzem wschodnim młodszym (tj. z gwarami nowszego pochodzenia powstałymi na podłożu ukraińskim), od płn. - z gwarami Małopolski

środkowej, a od zach. - z gwarami sądeckimi. Płd. część gminy leżała na terenie odrębnej wyznaniowo i etnicznie łemkowszczyzny.¹² Znajduje się tu wieś Bielanka.

Kultura ludowa wytworzona na pograniczu z natury rzeczy była bogata i różnorodna. Nadto długo funkcjonowała w formie dość pierwotnej - ze względu na panującą powszechnie biedę. Nie zmieniał się sposób budowania domów, zajęcia ludności - rolnictwo, rzemiosło, eksploatacja lasu, czy kultywowanie obrzędów dorocznych i rodzinnych. Wiele świadectw kultury ludowej przetrwało w zabytkach materialnych (kapliczki), ale też w umiejętnościach oraz pamięci starszych pokoleń.¹³

Dzisiaj tradycyjnie rozumiana kultura chłopska nie istnieje. Na skutek szybkich przemian cywilizacyjnych, możliwości podróżowania, powszechnej dostępności mediów następuje przenikanie się kultury wiejskiej i miejskiej, tradycja adaptowana jest do nowych warunków, w efekcie czego świadomość mieszkańca wsi nie różni się zbytnio od świadomości mieszkańca miasta. Znaczna część wiejskiego dziedzictwa niematerialnego ma charakter historyczny, ale wiele jego elementów przetrwało w różnej formie w obyczajowości i nadal są kultywowane w sposób indywidualny (np. zwyczaje świąteczne, przesady, gwara), albo społeczny (np. dożynki), albo w formie inspirowanej przez instytucje kultury (zespoły folklorystyczne, konkursy śpiewacze, widowiska obrzędowe).

Na terenie gminy i stanowiących siedzibę gminy Gorlicach działa wiele organizacji i stowarzyszeń kulturalno-społecznych, organizujących imprezy propagujące kulturę ludową. Są galerie sztuki, centra kultury, muzea w Gorlicach, Szymbarku, Bielance, także skansen budownictwa ludowego w Szymbarku. Działa regionalna telewizja, radio, wydawana jest regionalna prasa (dodatek gorlicki do Gazety Krakowskiej, Kwartalnik Gorlicki). Zespoły ludowe kultywują tradycje i upowszechniają elementy kultury tradycyjnej. Są to m.in. Regionalny Zespół Taneczny Pogórzanie z Gorlic, Zespół Folklorystyczny Beskidy z Dominikowic czy Zespół Ludowy Polanie z Kobylanki działający przy Stowarzyszeniu Przyjaciół Folkloru w Kobylance.

W Gminie Gorlice instytucjonalnie kultywowaniem dziedzictwa niematerialnego zajmuje się Ośrodek Kultury Gminy Gorlice oraz Koła Gospodyń Wiejskich, a także Stowarzyszenie Kobiet Wsi Kobylanka. Organizowane są stałe imprezy, jak Przegląd Zespołów Kolędniczych Gminny Przegląd Palm i Pisanek Wielkanocnych czy dożynki oraz Wianki.

Zespoły ludowe kultywują tradycje Zespołów Kolędniczych. Często wygrywają eliminacje do Ogólnopolskiego Przeglądu Zespołów Kolędniczych „Karnawał Góralski” w Bukowinie Tatrzańskiej.

Naturalną kontynuacją tradycyjnej religijności są Orszaki Trzech Króli organizowane co roku dnia 6 stycznia. Tradycyjnie orszak wędruje z kaplicy w Dominikowicach do Sanktuarium w Kobylance. Biorą w nim udział niemal wszyscy mieszkańcy obu wsi, Koła Gospodyń Wiejskich, OSP, zespoły folklorystyczne. Sanktuarium w Kobylance funkcjonuje od ok. poł. XVIII w. - po przywiezieniu z Rzymu przez Jana Wielopolskiego (1681) obrazu Pana Jezusa Ukrzyżowanego. Niedługo potem za sprawą obrazu dokonano się pierwsze uzdrowienia. Wieść o łaskach szybko się rozniosła i Kobylanka stała się znanym miejscem pielgrzymkowym. Ściągają tu liczne pielgrzymki, szczególnie w czasie odpustów na Zielone Świątki oraz we wrześniu, na uroczystość Podwyższenia Krzyża Świętego.

Co roku w Niedzielę Palmową odbywa się Gminny Przegląd Palm i Pisanek Wielkanocnych w Kobylance. Charakterystyczne dla regionu są jednobarwne kraszanki i wzorzyste pisanki. Wzory rysowane są szpilką maczaną w roztopionym wosku (biały deseń na kolorowym tle) lub pisane roztopionymi kredkami woskowymi na zabarwionej skorupce. Palmy wielkanocne święcone są w „Kwietną Niedzielę”. Poświęcona palma chroniła domostwa przed ogniem, piorunem i złymi mocami, ludzi i zwierzęta przed chorobami, a pola przed klęskami żywiołowymi.

Najważniejszym rolniczym świętem są dożynki, których atrybutem jest dożynkowy wieniec. Współczesne przybierają różne kształty, m.in. symboli narodowych lub religijnych jak orzeł w koronie, zarys Polski, kielich z hostią itp. Niektóre zanoszone są do kościoła i zostawiane przy ołtarzu. Co roku, 15 sierpnia,

¹² Dialekty i gwary polskie, kompendium internetowe pod red. Haliny Karaś, portal internetowy:

<http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-malopolski&l3=ziemia-biecka> (dostęp: 01.10.2023)

¹³ Folklor i tradycje w gminie Gorlice, strona internetowa Gminy Gorlice <http://www.gmina.gorlice.pl/index.php?pid=102> (dostęp: 01.10.2023)

lub w pierwszą niedzielę po święcie Wniebowzięcia (MB Zielnej) odbywa się przegląd Wieńca Dożynkowego, a także degustacja potraw regionalnych przygotowywana przez Koła Gospodyń Wiejskich.

5.6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Gorlice nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.6.1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Gorlice znajduje się 26 zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Gorlice

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Bielanka	cerkiew pw. Opieki NMP	A-363 z 14.03.1984 (NSz)
2	Bielanka	szkoła łemkowska, spichlerz	A-359 z 10.11.1983 (NSz)
3	Kobylanka	kościół paraf. pw. św. Jana Chrzyciela, dzwonnica	A-543/52 (NsZ) z 5.03.1930
4	Kobylanka	kapliczka p.w. MB Królowej Korony Polskiej	A-848 z 1.12.1998 (NSz)
5	Kobylanka	cmentarz z I wojny światowej nr 99	A-631 z 2.09.1991 (NSz)
6	Kobylanka	cmentarz z I wojny światowej nr 100	A-630 z 2.09.1991 (NSz)
7	Kwiatonowice	ogród	A-528 z 20.11.1987 (NSz)
8	Kwiatonowice	dwór	[A-1490/M] z 20.11.2017
9	Ropica Polska	kapliczka przydrożna	A-765 z 30.12.1994 (NSz)
10	Ropica Polska	cmentarz z I wojny światowej nr 86	A-632 z 02.09.1991 (NSz)
11	Stróżówka	cmentarz żydowski	A-611 z 27.02.1990 (NSz)
12	Stróżówka	cmentarz z I wojny światowej nr 93	A-613 z 20.02.1990 (NSz)
13	Stróżówka	cmentarz z I wojny światowej nr 94	A-683 z 05.11.1992 (NSz)
14	Stróżówka	cmentarz z I wojny światowej nr 95	A-609 z 22.12.1989 (NSz)
15	Stróżówka	cmentarz z I wojny światowej nr 96	A-684 z 05.11.1992 (NSz)
16	Stróżówka	cmentarz z I wojny światowej nr 97	A-610 z 26.12.1989 (NSz)
17	Szybark	kościół par. pw. św. Wojciecha	A-555/32 (NSz)
18	Szybark	cmentarz z I wojny światowej nr 75	A-628 z 02.09.1991 (NSz)
19	Szybark	park, cmentarzyk z I wojny światowej	A-524 z 20.11.1987(NSz)
20	Szybark	teren skansenu	A-795 z 19.03.1996 (NSz)
21	Szybark – Dół	kaplica pw. NMP	A-745 z 18.08.1994 (NSz)
22	Szybark – Łęgi	dwór	A-34 z 03.11.1971 (NsZ)
23	Szybark – Wólki	cerkiew, ob. kościół pw. Narodzenia NMP	A-724 z 26.01.1994 (NsZ)

24	Szymbark – Zalipie	cmentarz z I wojny światowej nr 74 (w obrębie cmentarza par.)	A-614 z 16.02.1990 (NSz)
25	Zagórzany	cmentarz z I wojny światowej nr 125	A-591 z 15.12.1989 (NSz)
26	Zagórzany	zespół pałacowo-parkowy: pałac, 2 budynki gospodarcze, park, kordegarda, ogrodzenie z bramą	A-680 z 07.09.1992 (NSz) – zmiana treści decyzji [A-1445/M] z 17.09.2015

*w nawiasach kwadratowych podano nowe numery rejestru dla obiektów przeniesionych do księgi rejestru województwa małopolskiego

** Nsz – dawne województwo nowosądeckie, aktualnie delegatura WUOZ – Nowy Sącz

5.6.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Na terenie Gminy Gorlice znajdują się zabytki ruchome. Część z nich została objęta ochroną prawną przez wpisanie do rejestru zabytków województwa małopolskiego. Głównie stanowią one wyposażenie kościołów. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie.

5.6.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;

6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym MPZP Gminy Gorlice jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono szczegółowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy. Uwarunkowania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy, uchwalonych dla wsi Bielanka, Bystra, Dominikowice, Klęczany, Kobylanka, Kwiatonowice, Ropica Polska 2, Stróżówka, Szymbark 1, Szymbark 2, Zagórzany wprowadzone zostały w uchwałach Rady Gminy Gorlice:

1. Nr XXXII/249/2001 z dnia 21 grudnia 2001 roku (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2002 roku Nr 36 poz. 551 z późn. zm.),
2. Nr XXXII/248/2001 z dnia 21 grudnia 2001 roku (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2002 roku Nr 36 poz. 550 z późn. zm.),
3. Nr XXXII/250/2001 z dnia 21 grudnia 2001 roku (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2002 roku Nr 36 poz. 552 z późn. zm.),
4. Nr XXXII/251/2001 z dnia 21 grudnia 2001 roku (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2002 roku Nr 36 poz. 553 z późn. zm.),
5. Nr XXXII/252/2001 z dnia 21 grudnia 2001 roku (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2002 roku Nr 36 poz. 554 z późn. zm.),
6. Nr XXXII/253/2001 z dnia 21 grudnia 2001 roku (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2002 roku Nr 36 poz. 555 z późn. zm.),
7. Nr XXXII/255/2001 z dnia 21 grudnia 2001 roku (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2002 roku Nr 37 poz. 557 z późn. zm.),
8. Nr XXXII/256/2001 z dnia 21 grudnia 2001 roku (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2002 roku Nr 37 poz. 558 z późn. zm.),
9. Nr XXXII/257/2001 z dnia 21 grudnia 2001 roku (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2002 roku Nr 37 poz. 559 z późn. zm.),
10. Nr XXXII/258/2001 z dnia 21 grudnia 2001 roku (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2002 roku Nr 37 poz. 560 z późn. zm.),
11. Nr XXXII/259/2001 z dnia 21 grudnia 2001 roku (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2002 roku Nr 37 poz. 511 z późn. zm.).

5.7. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t. j. Dz.U. z 2021 r., poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy o ustawę o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu o warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Gorlice została przyjęta Zarządzeniem Wójta Gminy Gorlice Nr 9/2020 z dnia 28 stycznia 2020 r. zawierająca wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, obiektów wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wykaz stanowisk archeologicznych położonych na terenie Gminy Gorlice (Załącznik nr 1 i nr 2). W 2023 r. wykreślono 1 obiekt, co przyjęto Zarządzeniem Nr 155/2023 Wójta Gminy Gorlice z dnia 29.08.2023 r.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

Gmina Gorlice jest właścicielem 9 obiektów, w tym 1 wpisany jest do rejestru zabytków – działki zabudowanej budynkiem starej szkoły łemkowskiej i spichlerzem w Bielance, wpisanej do wojewódzkiego rejestru zabytków. Obecnie nieużytkowany, stoi pusty. Obok w kompleksie drewniany spichlerzyk o konstrukcji zrębowej, który jest również nieużytkowany.

W związku z naborem wniosków do Rządowego Programu Odbudowy opracowano dokumentację architektoniczno-budowlaną i uzyskano decyzję o udzieleniu pozwolenia na remont szkoły łemkowskiej oraz budynku gospodarczego w Bielance. W 2023 r. wykonano ekspertyzy architektoniczną, techniczną i mykologiczną oraz opracowano Program prac konserwatorskich wraz z projektem i kosztorysem. Wymienione czynności i pozyskane środki finansowe pozwolą na rozpoczęcie prac konserwatorskich w ww. obiektach.

Tabela nr 2. Wykaz obiektów zabytków, których Gmina Gorlice jest właścicielem

LP.	OBIEKT	ADRES	FORMA WŁASNOŚCI
1	Krzyż przydrożny	Bielanka działka nr dz. 55	Gmina Gorlice NS1G/00021359/6
2	Krzyż przydrożny	Bielanka działka nr 103	Gmina Gorlice NS1G/00021359/6
3	Szkoła łemkowska, spichlerz	Bielanka	Gmina Gorlice
4	Krzyż przydrożny	Dominikowice dz.nr 1570 k/Dominikowice 569	Gmina Gorlice NS1G/00089833/7
5	Kapliczka przydrożna	Kwiatonowice dz. nr 375	Gmina Gorlice NS1G/00030013/5
6	Figurka przydrożna św. Jana Nepomucena	Kobylanka dz. nr 1338	Gmina Gorlice \ k. szkoły specjalnej
7	Krzyż przydrożny	Kobylanka dz. nr 377/2	Gmina Gorlice NS1G/0004981/0
8	Krzyż przydrożny	Ropica Polska dz. nr 930/2	Gmina Gorlice, wieczyste użytkowanie MPGK Gorlice
9	Krzyż przydrożny z wiszącą kapliczką	Zagórzany dz. nr 2032/10	Gmina Gorlice NS1G/00036528/0

Gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 3 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Gorlice.

Tabela nr 3. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY GORLICE	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • opracowana gminna ewidencja zabytków; • zachowane obiekty sakralne i cerkwie; • świeckie i sakralne obiekty zabytkowe – kapliczki, figury przydrożne; • zachowane cmentarze z okresu I wojny światowej; • unikatowa drewniana zabudowa; • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego; • tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody – Rezerwat przyrody, Obszary Chronionego Krajobrazu, Obszary Natura 2000 oraz pomniki przyrody; • Gmina Gorlice jest kolebką przemysłu naftowego; • aktywna działalność Ośrodka Kultury Gminy Gorlice i Biblioteki; • muzea na terenie gminy – Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach, Muzeum Regionalne „Gryf” oraz skansen w Szymbarku; • przynależność do Lokalnej Grupy Działania „LGD Beskid Gorlicki”; • oznakowane ścieżki turystyczne, m.in. ścieżka turystyczno-przyrodniczo-edukacyjna pn. Szlakiem 	<ul style="list-style-type: none"> • stan zabezpieczenia obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczające środki z budżetu gminy przeznaczone na ochronę zabytków; • niewystarczająca wizualizacja obszaru (niewiele tablic informacyjnych, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych); • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • niewielka baza turystyczna i gastronomiczna.

<p>Architektury Drewnianej od cerkwi na Wólce do Beskidzkiego Morskiego Oka w Szymbarku, Karpacko-Galicyjski szlak naftowy, Karpacki Szlak Rowerowy w Małopolsce, Szlak Frontu Wschodniego I wojny światowej, Królewski Szlak Rowerowy.</p>	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • rozbudowa ścieżek i tras rowerowych; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • położenie gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki 	<ul style="list-style-type: none"> • brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych, w tym zabytkowych parków.

nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	
---	--

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Gorlice. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami, które są kontynuacją działań określonych w Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Gorlice na lata 2020-2023 (Tabela nr 4). Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 4.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego Gminy Gorlice.

PRIORYTET II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca zachowaniu dziedzictwa architektonicznego i kulturowego.

W ramach powyższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 4. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Gorlice

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego Gminy Gorlice.		
Świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	Podjęcie działań zwiększających atrakcyjność kulturową regionu przez wykorzystanie wielokulturowości regionu, propagowanie zwyczajów, gwary i wyrobów artystycznych poszczególnych grup społecznych dawnych i obecnych.	Jakie działania podjęto, z kim współpracowano, wartość poniesionych środków
	Wprowadzenie do kalendarza imprez kulturalnych przedsięwzięć związanych z promowaniem walorów historycznych, etnograficznych i zwyczajowych gminy, np. organizowanie corocznych wydarzeń typu „Galicyjska Mozaika Kulturowa”.	
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Umieszczenie w widocznym miejscu tablic informacyjnych przy wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytków.	Czy i gdzie umieszczono tablice
	Podjęcie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy.	Czy pozyskano środki, z jakich środków, na jakie obiekty, zakres prac
	Opracowanie uchwały w sprawie udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	Czy opracowano uchwałę, ilość złożonych wniosków, wartość przyznanych dotacji, ilość przyznanych dotacji, na jakie obiekty, zakres prac
	Realizacja zadań własnych Gminy Gorlice z w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością (Tabela nr 2).	Co zrealizowano, zakres działań, wartość inwestycji, czy pozyskano dofinansowanie/dotacje
	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Egzekwowanie zasad ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.	Czy i jakie zapisy wprowadzono, zmieniono, dla jakich obiektów
	Oznaczenie obiektów zabytkowych, cmentarzy oraz pomników przyrody w terenie poprzez umieszczenie tablic zawierających najważniejsze informacje o obiekcie.	Ilość oznakowanych obiektów, ilość zamieszczonych tablic
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych parków oraz cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac, gdzie, wartość przeznaczonych środków
Dokumentacja dziedzictwa kulturowego	Opracowanie oraz coroczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy opracowano, aktualizowano Plan
	Wykonanie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków do końca 2027 r.	Czy wykonano aktualizację

PRIORYTET II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca zachowaniu dziedzictwa architektonicznego i kulturowego.		
Zwiększenie świadomości kulturowej wśród dzieci i młodzieży przez jej włączenie w różne formy aktywności	Organizacja konkursów historycznych, wydarzeń w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe.	Ilość zorganizowanych konkursów, ich tematyka, z kim współpracowano
	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy.	Ilość odbytych imprez, ilość wypromowanych imprez, ilość osób uczestniczących
	Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów we ścisłej współpracy z współpracownikami ze stowarzyszeniami, z sołectwami, parafiami, kołami gospodyń wiejskich, skansenem i tym podobnymi.	Jakie działania zaplanowano, jakie zrealizowano, z kim współpracowano
	Organizacja wycieczek krajoznawczych, rowerowych po najciekawszych miejscach gminy.	
Tworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej	Wsparcie merytoryczne w celu opracowania tablic informacyjnych zawierających podstawowe informacje na temat najbardziej wartościowych zabytków rejestrowych, które zamieszczone zostaną na zewnątrz obiektów.	Ile tablic umieszczono, gdzie, wartość przeznaczonych środków
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Ilość nowych szlaków, ilość osób odwiedzających szlaki
Promocja historii i dziedzictwa kulturowego	Opracowanie ulotek promujących zabytki gminy (również w formie edukacyjnej).	Czy opracowano, ilość wydanych pozycji, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków
	Poszerzenie działań informacyjnych o kulturze regionu, włączenie edukacji historyczno-kulturowej o zabytkach i spuściznie gminy do programów nauczania i innych form pracy z uczniem.	Jakie działania zaplanowano, jakie zrealizowano, z kim współpracowano

Tabela nr 5. Planowane działania Gminy Gorlice w zakresie ochrony zabytków

ZAKRES DZIAŁANIA
Gmina Gorlice otrzymała dofinansowanie na prace remontowe przy zabytkach z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków w wysokości 1 150 000 zł. Dofinansowanie na następujące zadania (kwota dofinansowania):
1. Wykonanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy Sanktuarium Pana Jezusa Ukrzyżowanego w Kobylance (300 000 zł)
2. Remontowe prace ratownicze konstrukcji zrębowej kościoła św. Wojciecha w Szymbarku (300 000 zł)
3. Wykonanie robót budowlanych przy zabytkowej Szkole w Bielance (150 000 zł)
4. Wykonanie robót budowlanych przy zabytkowej Szkole w Bielance (100 000 zł, drugi wniosek)
5. Wykonanie robót budowlanych oraz prac konserwatorskich przy Kaplicy mszalnej pw. Najświętszej Marii Panny Szymbarku (300 000 zł)
6. Wykonanie prac konserwatorskich w Kaplicy mszalnej p.w. Najświętszej Marii Panny w Szymbarku (100 000 zł)
7. Wykonanie robót budowlanych przy zabytkowej kaplicy w Kwiatonowicach (100 000 zł)
8. Wykonanie robót budowlanych przy zabytkowym Kościele św. Wawrzyńca w Zagórzanach (300 000 zł)
Wykonanie remontu szkoły lemківskiej oraz budynku gospodarczego w Bielance na podstawie opracowanej już dokumentacji technicznej.

Wykonanie remontu kapliczki w Kwiatonowicach zgodnie z opracowanym projektem budowlanym wraz z programem konserwatorskim i decyzją o udzieleniu pozwolenia.

8. Instrumentarium realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

• **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

• **instrumenty finansowe:**

- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

• **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Gorlice),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Gminy Gorlice dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• instrumenty kontrolne:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Gorlice,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• źródła pozostałe:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź

organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie** – środki finansowe z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest wojewoda, poprzez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym. Regulamin dotyczący dotacji na stronie www.wuoz.malopolska.pl.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu województwa małopolskiego – zgodnie z Uchwałą Nr VII/73/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 marca 2019 r. w sprawie udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje z budżetu Starostwa Powiatu Gorlickiego – przyznawane są zgodnie z podjętą Uchwałą Nr XLVII/259/2023 Rady Powiatu Gorlickiego z dnia 30 marca 2023 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja może być udzielona w wysokości do 30% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku. Jeżeli zabytek, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 50 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Wysokość dotacji uzależniona jest również od środków finansowych przeznaczonych na ten cel w budżecie Powiatu.

Wnioski składane są do dnia 15 maja danego roku, w którym planuje się wykonywanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu Gmina Gorlice – przyznawane są zgodnie z Uchwałą Nr LXI/526/23 Rady Gminy Gorlice z dnia 18 października 2023 r. w sprawie określenia zasad udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków. Na kwotę dotacji składa się 98% kwoty z Programu oraz 2% z budżetu Gminy Gorlice.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Mecnat Małopolski”

Samorząd Województwa Małopolskiego udziela finansowego wsparcia na realizację zadań o charakterze przedsięwzięć kulturalnych i artystycznych realizowanych przez podmioty nienależące do sektora finansów publicznych i nie działające w celu osiągnięcia zysku. Głównym założeniem jest zwiększenie udziału sektora non-profit w realizacji zapisów strategii województwa małopolskiego dotyczących kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym roku organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, spółdzielnie, socjalne, kluby sportowe i spółki, które nie osiągają zysku z prowadzenia swojej działalności mogą ubiegać się o finansowe wsparcie projektów o dużych walorach artystycznych, promujące różnorodność kulturową regionu.

W ramach konkursu dofinansowane są przede wszystkim zadania: wzmacniające tożsamość regionalną, prezentujące dzieła sztuki i niezależne inicjatywy artystyczne oraz promujące kulturę i tradycję mniejszości narodowych oraz grup etnicznych. Dofinansowanie otrzymać mogą także inicjatywy digitalizujące dobra kultury, kreujące postawy obywatelskie i wzmacniające integrację międzypokoleniową. Maksymalna kwota dotacji na realizowane projekty nie może być wyższa niż 80% całkowitych kosztów zadania.

• Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski”

Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski” został przyjęty uchwałą nr LVI/917/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Z budżetu Województwa Małopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym.

Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje obejmują prace na zabytkach nieruchomych – będących układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi; dziełami architektury i budownictwa, także obronnego i dawnego przemysłu, zabytkowymi cmentarzami i miejscami upamiętniającymi wybitne osoby i wydarzenia historyczne oraz zabytków ruchomych będących wybitnymi dziełami dawnej sztuki (malarstwa sztalugowego, rzeźby, polichromii), rzemiosłem artystycznym i sztuką użytkową; kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych oraz wytworami techniki charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwój cywilizacyjny.

• Konkurs kapliczki Małopolski

Jest to konkurs dla jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego, podejmujących prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkowych kapliczkach położonych na obszarze województwa małopolskiego. Kapliczki, przy których będą wykonywane prace nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego, ale powinny charakteryzować się wartościami artystycznymi i historycznymi.

• Konkurs „Małopolska Pamięć”

Konkurs dotyczy podejmowania działań związanych z właściwie sprawowaną przez organy administracji publicznej ochroną i właścicielską opieką nad zabytkowymi miejscami pamięci narodowej – będącymi obiektami budowlanymi, budowlami lub obiektami małej architektury – w rozumieniu przepisów prawa budowlanego – posiadającymi wartość historyczną i /lub artystyczną, pełniącymi funkcje memoratywne (upamiętniające osoby lub istotne zdarzenia historyczne ważne dla historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj), takimi jak:

- pomniki;
- tablice upamiętniające wydarzenia lub postaci historyczne,

- nagrobki osób, które walczyły o wolność narodową i suwerenność państwową Polski lub były ofiarami represji władz zaborczych bądź okupacyjnych;
- groby i cmentarze wojenne;
- inne obiekty budowlane, budowle i obiekty małej architektury (z wyłączeniem wszelkiego rodzaju kapliczek i krzyży przydrożnych), będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej i historii Polski

Jako miejsca pamięci narodowej rozumie się:

- obiekty związane z działaniami prowadzonymi na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski;
- obiekty będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej, historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj;
- miejsca spoczynku osób związanych z działaniami na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski;
- miejsca popełnienia zbrodni w ramach działań zbrojnych lub represji ze strony reżimów totalitarnych oraz miejsca spoczynku ofiar będących obywatelami polskimi lub przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych.

Obiekty, przy których będą wykonywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego lub gminnych ewidencji zabytków, ale powinny posiadać wartość artystyczną i / lub historyczną.

• Konkurs „Kultura Wrażliwa”

Celem konkursu dla organizacji pozarządowych jest zwiększenie dostępu do kultury dla osób z niepełnosprawnościami.

To pierwszy taki konkurs skierowany do podmiotów pożytku publicznego, związany z zagadnieniem dostępności kultury. Dofinansowanie można zdobyć na zadania, które m.in. znoszą bariery w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami i zwiększają ich udział w obiegu kulturalnym, a także te z zakresu edukacji dostosowania oferty kulturalnej dla osób z niepełnosprawnościami.

W ramach konkursu wspierane są zadania:

- znoszące bariery w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami, m.in. poprzez dostosowanie do potrzeb tego typu publiczności i dostęp do dzieł literackich, teatralnych, filmowych oraz eksponatów, obiektów i zajęć warsztatowych, zrealizowane we współpracy z instytucjami kultury z województwa małopolskiego;
- aktywizujące środowisko osób z niepełnosprawnościami i zwiększające ich udział w życiu kulturalnym;
- utrwalające i zachowujące zasoby dziedzictwa kulturowego w formie cyfrowej, która umożliwia ich odbiór przez szerokie grono publiczności (w tym równy dostęp dla osób z niepełnosprawnościami);
- zachęcające do tworzenia dostępnych treści kultury;
- wzbogacające ofertę kulturalną Małopolski dostosowaną dla osób z niepełnosprawnościami poprzez realizację działań kulturalnych, animacyjnych, artystycznych oraz chroniących dziedzictwo kulturowe Małopolski;
- edukujące z zakresu dostosowania oferty kulturalnej dla osób z niepełnosprawnościami.

• Konkurs „Etno Małopolska”

Konkurs organizowany jest przez Województwo Małopolskie od 2022 r. W jego ramach organizacje pozarządowe mogą ubiegać się o wsparcie finansowe z przeznaczeniem na zakup strojów lub elementów strojów regionalnych z terenu Małopolski. Zakupom musi towarzyszyć organizacja co najmniej jednego wydarzenia związanego z popularyzacją dziedzictwa kulturowego Małopolski. Konkurs ma na celu wspieraniu inicjatyw wspomagających rozwój wspólnot i społeczności lokalnych związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym Małopolski oraz pozwalających na tworzenie i poznawanie lokalnej kultury ludowej.

Na realizację zadań wybranych w ramach otwartego konkursu ofert zaplanowane zostały środki finansowe do łącznej kwoty 400 000,00 zł. W ramach konkursu uprawniony podmiot może złożyć maksymalnie jedną ofertę. Oferent zobowiązany jest do wykazania się własnym wkładem w wysokości 10%

wszystkich kosztów realizacji zadania. Maksymalny koszt oczekiwanego wsparcia finansowego nie może przekroczyć kwoty 30 000 zł.

• **Rządowy Program Odbudowy Zabytków**

Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest rządowym programem, który oferuje jednostkom samorządu terytorialnego możliwość wsparcia zadań inwestycyjnych w ramach zadań wnioskodawcy polegających na ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dofinansowane z programu może być przeznaczone na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się z ewidencji zabytków, a także na udzielenie przez jednostkę samorządu terytorialnego dotacji o której mowa w art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podmiotowi trzeciemu z zachowaniem przepisów prawa regulujących przekazywanie takich dotacji.

Każdy samorząd może złożyć maksymalnie 10 wniosków w trzech kategoriach: do 150.000,00 zł, do 500.000,00 zł i do 3.500.000,00 zł.

Dofinansowane może być przyznane w wysokości maksymalnie 98 % wartości inwestycji.

Pełne informacje dotyczące naboru wniosków do programu wraz z instrukcją i ogłoszeniem o naborze znajdują się na stronie Banku Gospodarstwa Krajowego.

• **Konkurs „Zabytek Zadbane”**

„Zabytek Zadbane” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych,
- 4) Architektura i budownictwo drewniane,
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne,
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• **Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)**

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, NGO oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy Gorlice
11. Krasnowolski B., Leksykon zabytków architektury Małopolski, Warszawa 2013
12. Łuszczkiewicz W., Komunikat o Szymbarku, w: Sprawozdania Komisji Historii Sztuki, t. IV, 1981
13. Sinko-Popielowa K., Świszczowski S., Dwór obronny w Szymbarku, w: Biuletyn Historii Sztuki i Kultury, R.VI, 1938
14. Tomkowicz S., Inwentaryzacja zabytków Galicji Zachodniej. Powiat gorlicki, w: Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej, t. I, Kraków 1900
15. Kornecki M., Kościoły diecezji tarnowskiej, w: Rocznik diecezji tarnowskiej na rok 1972, Tarnów 1972
16. Z. Beiersdorf, P. Kocańda, B. Krasnowolski, Z. Noga (red), Biecz, Atlas historyczny miast polskich, T.V. Małopolska, Z.7., Toruń-Kraków 2021; http://atlasmiast.umk.pl/pliki/biecz/AHMP_Biecz_intro.pdf
17. P. Kocańda, M. Pisz, B. Rajchel, M. Filipowicz The Castle Hill in Biecz and fortified stronghold in Kobylanka. The results of interdisciplinary research from 2019, w: ANALECTA Archeologica Resoviensia, V.15, Rzeszów 2020
18. <file:///C:/Users/Bozka/Downloads/Analecta%2015%20Koca%20da%20et%20al..pdf>
19. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gorlickiego na lata 2017-2020, Internet: file:///C:/Users/Bozka/Downloads/Program_opieki-2.pdf
20. Oprac. T. Śledzikowski, OT NID w Krakowie, 22.09.2014 r., Portal NID Zabytek.pl <https://zabytek.pl/pl/obiekty/szymbark-dwor-obronny>
21. Obiekt wraz z otoczeniem (kasztel i oficyna dworska) przeszedł kompleksowy remont w ramach projektu „Rewaloryzacja i remont renesansowego dworu obronnego w Szymbarku” „MRPO 2007-2013.W 2013 r. „Kasztel w Szymbarku” został laureatem nagrody głównej w VI edycji ogólnopolskiego konkursu „Polska Pięknieje -7 Cudów Funduszy Europejskich” w kategorii „Zabytek”. Ponadto u podnóża kasztelu otwarto w 2015 r. „Przystanek Szymbark” - historyzujące miejsce rekreacyjno-sportowe
22. M. H. Grabski, karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa, Dwór obronny, Szymbark, 1999, Portal NID Zabytek.pl
23. Szymbarskie majątki ziemskie i ich właściciele, strona Muzeum w Gorlicach: <https://www.muzeum.gorlice.pl/oddzialy-muzeum/osrodek-konferencyjno-wystawienniczy-kasztel-w-szymbarku/szymbarskie-majatki-ziemskie>
24. Leo, Kościół parafialny w Kobylance pod Gorlicami, w: Roczniki Humanistyczne, t. XV., z.4, 1967 r. <file:///C:/Users/Bozka/Downloads/1190-Article%20Text-5970-1-10-20190530.pdf>
25. Kornecki M., Kościoły diecezji tarnowskiej, w: Rocznik diecezji tarnowskiej na rok 1972, Tarnów 1972
26. A. Stankiewicz, Metamorfozy koloru i stałość inspiracji. Uwagi o wystroju i wyposażeniu Sanktuarium Chrystusa Ukrzyżowanego w Kobylance, Saeculum Christianum, t. XXVIII 2021, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, <file:///C:/Users/Bozka/Downloads/articles-2106464.pdf>
27. Dialekty i gwary polskie, kompendium internetowe pod red. Haliny Karaś, portal internetowy: <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-malopolski&l3=ziemia-biecka>

28. Folklor i tradycje w gminie Gorlice, strona internetowa Gminy Gorlice
<http://www.gmina.gorlice.pl/index.php?pid=102>

29. www.nid.pl

30. www.nimoz.pl

31. www.zabytek.pl

32. www.stat.gov.pl/gus

33. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Gorlice
2. Tabela nr 2. Wykaz obiektów zabytków, których Gmina Gorlice jest właścicielem
3. Tabela nr 3. Analiza SWOT
4. Tabela nr 4. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Gorlice

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Spis obiektów wpisanych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków Gminy Gorlice

LP.	OBIEKT	ADRES
1	Krzyż przydrożny	Bielanka działka nr dz. 55
2	Krzyż przydrożny	Bielanka działka nr 347
3	Krzyż przydrożny	Bielanka działka nr 103
4	Dom mieszkalny	Bielanka 2 nr dz. 273
5	Chałupa	Bielanka 6 dz. nr 277
6	Dom mieszkalny	Bielanka 7 dz. nr 56
7	Chałupa	Bielanka 13 dz. nr 110
8	Chałupa	Bielanka 14 dz. nr 111
9	Chałupa	Bielanka 17 dz. nr 381
10	Dom mieszkalny	Bielanka 28 dz. nr 291
11	Chałupa	Bielanka 29 dz. nr 292
12	Figura przydrożna św. Rodzina	Dominikowice dz. nr 277
13	Figura przydrożna NMP	Dominikowice dz. nr 1794/3
14	Krzyż przydrożny	Dominikowice dz. nr 36/3
15	Figurka przydrożna	Dominikowice dz. nr 1556/2
16	Krzyż przydrożny	Dominikowice dz.nr 47/15
17	Krzyż przydrożny	Dominikowice dz.nr 1570
18	Krzyż przydrożny	Dominikowice dz. nr 669/3
19	Figurka przydrożna	Dominikowic dz. nr 1557/1
20	Dom mieszkalny	Dominikowice 1 dz. nr 261/5
21	Dom mieszkalny	Dominikowice 2 dz. nr 260/4
22	Dom mieszkalny	Dominikowice 9 dz. nr 273/27
23	Dom mieszkalny	Dominikowice 12 dz. nr 273/17
24	Dom mieszkalny „Ochronka”	Dominikowice 16 dz. nr 273/21
25	Dom mieszkalny	Dominikowice 19 dz. nr 279/3
26	Dom mieszkalny	Dominikowice 20 dz. nr 279/7
27	Dom mieszkalny	Dominikowice 29 dz. nr 365

28	Dom mieszkalny	Dominikowice 23 dz. nr 1720
29	Dom mieszkalny	Dominikowice 39 dz. nr 361/1
30	Dom mieszkalny	Dominikowice 437 dz. nr 1809/1
31	Kapliczka przydrożna	Kwiatonowice dz. nr 375
32	Krzyż przydrożny	Kwiatonowice dz. nr 609
33	Dom mieszkalny	Kwiatonowice 10 dz. nr 419/2
34	Dom mieszkalny	Kwiatonowice 12 dz. 274
35	Dom mieszkalny	Kwiatonowice 23 dz. nr 227
36	Dom mieszkalny	Kwiatonowice 43 dz. nr 437
37	Dom mieszkalno-gospodarczy	Kwiatonowice 50 dz. nr 768
38	Dom mieszkalny	Kwiatonowice 45 dz. nr 761
39	Figurka przydrożna św. Florian	Kobylanka dz. nr 653/2
40	Figurka przydrożna św. Jana Nepomucen	Kobylanka dz. nr 1343/3
41	Figurka przydrożna P. Jezusa i św. Rodziny	Kobylanka dz. nr 653/4
42	Figurka przydrożna św. Jana Nepomucena	Kobylanka dz. nr 1338
43	Kapliczka	Kobylanka dz. nr 949/5
44	Figurka przydrożna NMP	Kobylanka dz. nr 665/4
45	Krzyż przydrożny	Kobylanka dz. nr 954/1
46	Krzyż przydrożny	Kobylanka dz. nr 1143/2
47	Kaplica cmentarna	Kobylanka dz. nr 702
48	Krzyż przydrożny	Kobylanka dz. nr 377/2
49	Organistówka	Kobylanka 163 dz. nr 918/2
50	Chałupa	Kobylanka 81 dz. nr 105
51	Dom mieszkalny	Kobylanka 113 dz. nr 1152/1
52	Dom mieszkalny	Kobylanka 192 dz. nr 611/2
53	Dom mieszkalny	Kobylanka 196 dz. nr 625/2
54	Dom mieszkalny	Kobylanka 200 dz. nr 654/9
55	Dom mieszkalny	Kobylanka 202 dz. nr 654/7
56	Dom mieszkalny	Kobylanka 209 dz. nr 637
57	Dom mieszkalny	Kobylanka 271 dz. nr 786/7
58	Dom mieszkalny	Kobylanka 275 dz. nr 791/6
59	Dom mieszkalny	Kobylanka 286 dz. nr 825/15
60	Czworaki dworskie	Kobylanka 303 dz. nr 115/3
61	Dom mieszkalny	Kobylanka 324 dz. nr 99
62	Dom mieszkalny	Kobylanka 498 dz. nr 383
63	Dom mieszkalny	Kobylanka 332 dz. nr 77
64	Kapliczka	Ropica Polska dz. nr 553
65	Kapliczka na drzewie	Ropica Polska dz. nr 671/4
66	Krzyż przydrożny	Ropica Polska dz. nr 930/2
67	Kapliczka wisząca na drzewie	Ropica Polska dz. nr 680
68	Figura przydrożna św. Katarzyna	Ropica Polska dz. nr 577
69	Dom mieszkalny	Ropica Polska 28 dz. nr 504
70	Były budynek wiejski	Ropica Polska 29 dz. nr 510
71	Dom mieszkalny	Ropica Polska 101 dz. nr 839/1
72	Dom mieszkalny	Ropica Polska 113 dz. nr 1134
73	Kapliczka przydrożna	Szymbark 129 dz. nr 1109/5
74	Krzyż przydrożny	Szymbark dz. nr 1356/2

75	Dwór Słowikowskich o. dom mieszkalny	Szymbark dz. nr 1504/1
76	Dom mieszkalny	Szymbark 29 dz. nr 1168
77	Dom mieszkalny	Szymbark 48 dz. nr 1324/1
78	Dom mieszkalny	Szymbark 129 nr dz. 1603/1
79	Plebania obecnie dom mieszkalny	Szymbark 136 dz. nr 1091
80	Dom mieszkalny	Szymbark 135 dz. nr 1102/1
81	Dom mieszkalny	Szymbark 176 dz. nr 1785/1
82	Dom mieszkalny	Szymbark 174 dz. nr 1781/2
83	Obelisk - nagrobek	Szymbark dz. nr 1719
84	Willa „Perła „	Szymbark dz. nr 503/2
85	Kapliczka domkowa	Szymbark dz. 1189/1
86	Kościół p.w. św Wawrzyńca	Zagórzany dz. nr 1556
87	Kapliczka wisząca na drzewie	Zagórzany dz. nr 766
88	Kapliczka wisząca na drzewie	Zagórzany dz. nr 2229
89	Figura przydrożna Matki Bożej	Zagórzany dz. nr 52
90	Kapliczka przydrożna Matki Bożej	Zagórzany dz. nr 960/2
91	Krzyż przydrożny	Zagórzany dz. nr 1522
92	Krzyż przydrożny	Zagórzany dz. nr 2248
93	Kapliczka przydrożna	Zagórzany dz. nr 2246/1
94	Krzyż przydrożny	Zagórzany dz. nr 1169/4
95	Figura przydrożna Matki Bożej	Zagórzany dz. nr 1166
96	Krzyż przydrożny z wiszącą kapliczką	Zagórzany dz. nr 2032/10
97	Kapliczka p. w. św. Jana Nepomucena	Zagórzany dz. nr 2248
98	Kapliczka przydrożna	Zagórzany dz. nr 4/1
99	Dom mieszkalny	Zagórzany 72 dz. nr 1288/1
100	Dom mieszkalny	Zagórzany 102 dz. nr 1172
101	Studnia w zagrodzie nr 102	Zagórzany 102 dz. nr 1172
102	Dom mieszkalny	Zagórzany 140 dz. nr 107/1 , 1072
103	Dom mieszkalny	Zagórzany 147 dz. nr 215/1
104	Dom mieszkalny	Zagórzany 161 dz. nr 368/3
105	Dom mieszkalny	Zagórzany 169 dz. nr 100/1
106	Dom mieszkalny	Zagórzany 173 dz. nr 430
107	Dom mieszkalny	Zagórzany 176 dz. nr 435/2
108	Dom mieszkalny	Zagórzany 188 dz. nr 471
109	Dom mieszkalny	Zagórzany 201 dz. nr 1587
110	Dom mieszkalny	Zagórzany 210 dz. nr 560/1
111	Dom mieszkalny	Zagórzany 239 dz. nr 685/7
112	Dom mieszkalny	Zagórzany 253 dz. nr 732
113	Dom mieszkalny	Zagórzany 258 dz. nr 761/1
114	Dom mieszkalny	Zagórzany 262 dz. nr 1547/3
115	Dom mieszkalny	Zagórzany 267 dz. nr 771
116	Willa	Zagórzany 271 dz. nr 766
117	Dom mieszkalny	Zagórzany 284 dz. nr 779
118	Dom mieszkalny	Zagórzany 315 dz. nr 1519
119	Dom mieszkalny	Zagórzany 324 dz. nr 1513/1
120	Dom mieszkalny	Zagórzany 335 dz. nr 1487/2
121	Dom mieszkalny	Zagórzany 389 dz. nr 2159

122	Dom mieszkalny	Zagórzany 417 dz. nr 2114/1
123	Piwnica w zagrodzie nr 444	Zagórzany 444 dz.nr 2064
124	Dom mieszkalny	Zagórzany 445 dz. nr 2062/1
125	Dom mieszkalny	Zagórzany 465 dz. nr 1990/1
126	Dom mieszkalny	Zagórzany 471 dz. nr 1965/9
127	Dom mieszkalny	Zagórzany 477 dz. nr 1929/11
128	Willa	Zagórzany 488 dz. nr 1916/3
129	Mauzoleum hr. Skrzyńskich i Sobańskich	Zagórzany dz. nr 1289/1
130	Dom mieszkalno-gospodarczy	Zagórzany 492 dz. nr 1726/1
131	Dom mieszkalny	Zagórzany 495 dz. nr 41/4
132	Willa	Zagórzany 495 dz. nr 41/4
133	Dom mieszkalny	Zagórzany 498 dz. nr 44
134	Dom mieszkalny	Zagórzany 504 dz. nr 1722
135	Dom mieszkalny	Zagórzany 512 dz. nr 1707
136	Krzyż przydrożny	Zagórzany dz. nr 1753
137	Krzyż przydrożny	Zagórzany dz. nr 2112

Załącznik nr 2. Wykaz stanowisk archeologicznych położonych na terenie Gminy Gorlice

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU	NR STANOWISKA MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA W OBSZARZE	NR INWENTARZA	WSPÓLRZĘDNE
1	Bystra	111-67	1	1	A-5 KW 775	x-360.20, y-636.72
2	Bystra	111-67	3	6	111-67/6	x-361.04, y- 636.88
3	Bystra	111-67	4	7	111-67/7	x-360.58, y-636.70
4	Bystra	111-67	5	8	111-67/8	x- 360.85 y- 636.78
5	Bystra	111-67	6	9	111-67/9	x- 359.70 y- 637.13
6	Bystra	111-67	7	10	111-67/10	X -360.43 y- 637.22
7	Bystra	111-67	8	11	111-67/11	X=360.64 y- 637.32
8	Bystra	111-67	9	12	111-67/11	x-360.38 y-637.47
9	Bystra	111-67	10	13	111-67/13	x-359.05 y-637.35
10	Bystra	111-67	11	14	111-67/14	x-359.00 y-637.56
11	Bystra	111-67	12	15	111-67/15	x-359.51 y-637.57
12	Bystra	111-67	13	16	111-67/16	x-360.41 y-637.84
13	Bystra	111-67	14	17	111-67/17	x- 360.26 y- 637.80
14	Bystra	111-67	15	18	111-67/18	x-358.92 y- 637.89
15	Bystra	111-67	16	19	111-67/19	x-358.32 y- 637.81
16	Bystra	111-67	17	20	111-67/20	x- 358.34

						y- 638.01
17	Bystra	111-67	18	21	111-67/21	x-359.63 y-638.52
18	Bystra	111-67	19	22	111-67/22	x- 360.25 y- 638.60
19	Bystra	111-67	20	23	111-67/23	x- 360.56 y- 638.92
20	Bystra	111-67	21	24	111-67/24	x- 359.66 y- 638.80
21	Bielanka	112-68	1	34	112-68/34	x- 352.59 y- 639.90
22	Bielanka	112-68	2	35	112-68/35	x- 352.23 y- 639.49
23	Bielanka	112-68	3	36	112-68/36	x- 351.33 y- 639.38
24	Dominikowice	111-68	6	94	111-68/94	x- 359.84 y- 645.89
25	Dominikowice	111-68	7	95	111-68/95	x- 359.10 y- 645.47
26	Dominikowice	111-68	8	96	111-68/96	x- 359.66 y- 645.11
27	Dominikowice	111-68	9	97	111-68/97	x- 359.58 y- 646.40
28	Dominikowice	111-68	10	98	111-68/98	x- 359.26 y-646.16
29	Dominikowice	111-68	11	99	111-68/99	x- 359.07 y- 645.18
30	Dominikowice	111-68	12	100	111-68/100	x- 359.10 y- 645.47
31	Dominikowice	111-68	13	101	111-68/101	x- 358.97 y- 646.10
32	Dominikowice	111-68	14	102	111-68/102	x- 358.76 y- 646.46
33	Dominikowice	111-68	15	103	111-68/103	x- 358.47 y- 645.91
34	Dominikowice	111-68	16	104	111-68/104	x-357,24 y- 646.34
35	Dominikowice	111-68	17	105	111-68/105	x- 357.62 y- 646.26
36	Dominikowice	111-68	18	106	111-68/106	x- 357.21 y- 646.20
37	Dominikowice	111-68	19	107	111-68/107	x- 356.76 y- 646.26
38	Dominikowice	111-69	24	21	111-69/21	x- 357.83 y. 647.04
39	Dominikowice	111-69	25	22	111-69/22	x- 356.93 y- 646.97
40	Dominikowice	111-69	26	23	111-69/23	x- 357.05 y- 647.44
41	Dominikowice	111-69	27	24	111-69/24	x- 357.26 y- 647.52
42	Dominikowice	111-69	28	25	111-69/25	x- 357.49 y- 647.19

43	Dominikowice	111-69	29	26	111-69/26	x- 357.58 y- 647.26
44	Dominikowice	111-69	30	27	111-69/27	x- 357.63 y- 647.33
45	Dominikowice	111-69	31	28	111-69/28	x- 357.66 y- 647.66
46	Dominikowice	111-69	32	29	111-69/29	x- 357.81 y- 648.10
47	Dominikowice	111-69	33	30	111-69/30	x- 357.96 y- 647.60
48	Dominikowice	111-69	34	31	111-69/31	x- 357.88 y- 647.40
49	Dominikowice	111-69	35	32	111-69/32	x- 357.92 y- 647.25
50	Dominikowice	111-69	36	33	111-69/33	x- 358.39 y- 646.97
51	Kobylanka	110-69	2	37	MOK-A- 1574	x- 364.88 y- 646.30
52	Kobylanka	110-69	3	38	MOK-A- 1575	x- 364.00 y- 646.96
53	Kobylanka	111-68	7	78	111-68/78	x-360.45 y-644.99
54	Kobylanka	111-68	8	79	111-68/79	x- 360.46 y- 646.98
55	Kobylanka	111-68	9	80	111-68/80	x- 360.13 y- 645.29
56	Kobylanka	111-68	10	81	111-68/81	x- 360.66 y- 645.23
57	Kobylanka	111-68	11	82	111-68/82	x- 360.90 y- 645.22
58	Kobylanka	111-68	12	83	111-68/83	x- 361.19 y- 645.20
59	Kobylanka	111-68	13	84	111-68/84	x- 361.40 y- 645.33
60	Kobylanka	111-68	14	85	111-68/85	x- 361.37 y-645.61
61	Kobylanka	111-68	15	86	111-68/86	x- 361.83 y- 646.51
62	Kobylanka	111-68	16	87	111-68/87	x- 361.72 y. 646.51
63	Kobylanka	111.68	17	88	111-68/88	x- 360.92 y. 645.52
64	Kobylanka	111-68	18	89	111-68/89	x- 360.97 y- 645.82
65	Kobylanka	111-68	19	90	111-68/90	x- 360.95 y- 646.18
66	Kobylanka	111-68	20	91	111-68/91	x- 360.66 y- 645.63
67	Kobylanka	111-68	21	92	111-68/92	X -360.73 y- 645.94
68	Kobylanka	111-68	22	93	111-68/93	x- 360.25 y- 645.70
69	Kobylanka	111-68	4	66	111-68/66	x- 360.47

						y- 644.42
70	Kobylanka	111-68	5	76	111-68/76	X- 360.64 y- 644.98
71	Kobylanka	111-68	6	77	111-68/77	x- 360.73 y- 645.03
72	Kobylanka	111-69	24	37	111-69/37	x- 359.53 y- 647.33
73	Kobylanka	111-69	25	38	111-69/38	x- 360.05 y- 646.99
74	Kobylanka	111-69	26	40	111-69/40	x- 360.65 y- 646.80
75	Kobylanka	111-69	27	41	111-69/41	x- 361.30 y- 646.69
76	Kobylanka	111-69	28	42	111-69/42	x- 361.97 y- 646.74
77	Kobylanka	111-69	29	43	111-69/43	x- 361.59 y- 647.38
78	Kobylanka	111-69	1			
79	Kobylanka	111-69	1	35	111-69/35	x- 359.49 y- 647.33
80	Kobylanka	111-69	23	36	111-69/36	x- 359.43 y- 647.32
81	Ropica Polska	112-68	12	18	112-68/18	x- 356.52 y- 642.23
82	Ropica Polska	112-68	13	19	112-68/19	x- 356.55 y- 641.68
83	Ropica Polska	112-68	14	20	112-68/20	x- 356.51 y- 641.20
84	Ropica Polska	112-68	15	21	112-68/21	X- 356.57 y- 640.74
85	Ropica Polska	111-68	1	32	111-68/1	x- 358.36 y- 641.00
86	Ropica Polska	111-68	2	33	111-68/33	x- 358.62 y- 640.82
87	Ropica Polska	111-68	3	31	111-68/31	x-359.47 y- 640.18
88	Ropica Polska	111-68	4	49	111-68/49	x- 359.45 y- 640.02
89	Ropica Polska	111-68	5	50	111-68/50	x-359.02 y- 639.81
90	Ropica Polska	111-68	6	51	111-68/51	x- 359.10 y- 640.52
91	Ropica Polska	111-68	7	52	111-68/52	x- 358.39 y- 640.64
92	Ropica Polska	111-68	8	53	111-68/53	x- 356.74 y- 641.30
93	Ropica Polska	111-68	9	54	111-68/54	x- 356.62 y- 641.39
94	Ropica Polska	111-68	10	55	111-68/55	x- 357.16 y- 641.73
95	Ropica Polska	111-68	11	56	111-68/56	x- 358.53 y- 641.08
96	Stróżówka	111-68	5	42	111-68/42	x- 360.73

						y- 640.63
97	Stróżówka	111-68	4	41	111-68/41	x- 361.09 y- 640.88
98	Stróżówka	111-68	3	40	111-68/40	x- 361.24 y- 640.08
99	Stróżówka	111-68	2	39	111-68/39	x- 361.09 y- 640.22
100	Stróżówka	111-68	1	38	111-68/38	x- 361.35 y- 640.46
101	Szymbark	111-67	21	26	111-67/26	x- 356.60 y- 638.73
102	Szymbark	111-67	20	25	111-67/25	x- 357.11 y- 638.69
103	Szymbark	112-67	5	2	SMR „Gryf”180c	x- 355.24 y- 638.14
104	Szymbark	112-67	6	3	SMR”Gryf” 180a	x- 355.21 y- 637.96
105	Szymbark	112-67	7	4	Brak inwentarza	
106	Szymbark	112-67	8	5	Brak inwentarza	
107	Szymbark	112-67	9	6	Brak inwentarza	
108	Szymbark	112-67	10	7	Brak inwentarza	
109	Szymbark	112-67	11	8	Brak inwentarza	x- 355.34 y- 635.95
110	Szymbark	112-67	12	28	112-67/28	x- 354.37 y- 635.50
111	Szymbark	112-67	13	29	112-67/29	x- 354.32 y- 635.48
112	Szymbark	112-67	14	30	112-67/30	x- 354.59 y- 636.14
113	Szymbark	112-67	15	31	112-67/31	x- 354.82 y- 636.48
114	Szymbark	112-67	16	32	112-67/32	x- 355.32 y- 638.23
115	Szymbark	112-67	17	33	112-67/33	x- 355.32 y- 638.52
116	Szymbark	112-67	18	34	112-67/34	x- 356.44 y- 639.03
117	Szymbark	112-67	19	35	112-67/35	x- 356.47 y- 639.30
118	Szymbark	112-67	1	1	Brak inwentarza	x- 355.53 y- 637.57
119	Szymbark	112-67	5	2	SMR”Gryf” 180c	
120	Szymbark	112-68	25	27	112-68/27	x- 356.22 y- 640.15
121	Szymbark	112-68	26	28	112-68/28	x- 356.14 y- 640.04
122	Szymbark	112-68	27	29	112-68/29	x- 355.94 y- 640.29

123	Szymbark	112-68	28	30	112-68/30	x- 356.03 y- 639.80
124	Szymbark	112-68	29	31	112-68/31	x- 355.47 y- 639.64
125	Szymbark	112-68	2	32	112-68/32	x- 355.15 y- 640.09
126	Szymbark	112-68	30	33	112-68/33	x- 355.02 y- 640.15
127	Szymbark	112-68	1	22	Brak inwentarza	x- 356.24 y- 640.97
128	Szymbark	112-68	4	23	Brak inwentarza	x-356.27,Y- 640.44
129	Szymbark	112-68	22	24	112-68/24	x- 356.34 y- 640.69
130	Szymbark	112-68	23	25	112-68/25	x- 356.38 y- 640.55
131	Szymbark	112-68	24	26	112-68/26	x- 356.50 y- 640.54